

Geleceğe Hazır Çocuklar

Değişen Dünyada Yaratıcılık, Esneklik
ve Yaşam Becerileri Kazandırmak

GÜLCAN GÖKÇE GÜNGÖREN

Geleceğe Hazır Çocuklar

*Değişen Dünyada Yaratıcılık, Esneklik ve Yaşam Becerileri
Kazandırmak*

Gülcan GÖKÇE GÜNGÖREN

İçindekiler

Bölüm 1 — Neden Hazır Cevaplar Yetmiyor?	3
Bölüm 2 — Belirsizlikle Barışmak	7
Bölüm 3 — Eleştirel Düşünme: Soru Sormayı Öğrenmek	11
Bölüm 4 — Problem Çözme: Çözümü Beklemek Yerine Aramak	15
Bölüm 5 — Yaratıcılık: Farklı Düşünmenin Cesareti	20
Bölüm 6 — İletişim: Kendini Anlatmak ve Dinlemek	25
Bölüm 7 — İş Birliği: Birlikte Başarmanın Gücü	30
Bölüm 8 — Dijital Okuryazarlık: Ekranla Sağlıklı İlişki	34
Bölüm 9 — Öz Yönetim: Kendi Kendine Öğrenmek	39
Bölüm 10 — Merak ve Öğrenme İsteği	43
Bölüm 11 — Hatalardan Öğrenme Kültürü	47
Bölüm 12 — Bugünden Yarına: Küçük Adımlarla Başlamak	51

Sevgili okur, bu kitabı eline aldığında belki de en büyük soruyu soruyorsun: ocuğumu nasıl bir geleceğe hazırlıyorum? Geleceğin tam olarak nasıl şekilleneceğini hiçbirimiz bilemeyiz, ama ona hazırlanmanın yollarını birlikte keşfedebiliriz. Bu kitap, sınav başarısının ötesinde, çocuğunun yaşamın kendisine hazırlanması için sana sade ve uygulanabilir bir yol haritası sunuyor. Kaygılanmak yerine küçük adımlarla başlayacağız; her bölümde bir beceriyi anlayacak, günlük hayatına nasıl taşıyacağını göreceksin. Hazırsan, birlikte başlayalım.

Neden Hazır Cevaplar Yetmiyor?

Hiç bir çocuğun bir soruyu mükemmel bir şekilde yanıtladığını — ve sonra soru değiştiğinde, hem de en ufak bir şekilde bile, donup kaldığını izlediniz mi? Cevabı biliyordu. Pratik yapmıştı, belki övgü bile almıştı. Ama soru ona farklı bir açıdan geldi ve bir an önce sapasağlam görünen bilgi, birdenbire tutunacak hiçbir şey bulamadı.

O an dikkate değer, çünkü nadir değil. Mutfak masalarında ve sınıflarda, okula giderken ve ödev ortasında olur. Bir çocuk tüm gezegenleri sırasıyla sayabilir, sonra hangisini ziyaret etmek istediğini ve nedenini sorduğunuzda boş boş oturur. Sayıları yuvarlama kuralını ezbere söyleyebilir, sonra yuvarlamanın tam da gereken şey olduğu bir alışveriş probleminin önünde tereddüt eder. Bir bilim deneyinin adımlarını sıralayabilir, ama gerçek sonuç talimatların vaat ettiğinden daha dağınık çıkınca kaybolmuş görünür.

Her durumda aynı şey olmuştur. Çocuk cevabı öğrenmiştir, ama o cevabı üreten düşünmeyi öğrenmemiştir. Ve arkasındaki düşünme olmadan cevaplar, yalnızca öğrenildikleri tam koşullarda işe yarar.

İçeriden Öğrenme Nasıl Görünür

Bütün bunların altında basit bir mekanizma yatıyor ve bunu açıkça anlamakta fayda var. Bir çocuk bir olguyu ya da bir işlemi ezberlediğinde, aslında belirli bir güzergâhın haritasını çıkarır. O güzergâhta yürümesini isterseniz, bunu güzelce yapar. Yakınlarda bir yere kendi yolunu bulmasını isterseniz, harita işe yaramaz — çocuk yavaş olduğu için değil, bir güzergâh arazinin haritası olmadığı için. Yalnızca arazi üzerindeki tek bir yolu tarif eder.

Ezberin, olurken bu kadar etkili hissettirmesinin nedeni budur. Çocuk doğru cevabı verir, memnun tepkiyi alır ve kendini yeterli hisseder. Bu his gerçektir. Ancak ölçtüğü şey anlama değil, hatırlamadır. Size çocuğun neyi yeniden üretebildiğini söyler, durum değiştiğinde ne yapabildiğini değil. Ve durumlar neredeyse her zaman değişir.

Burada ikinci bir katman daha var. Hazır cevaplar yalnızca anlamayı el değmeden bırakmaz; sessizce kendilerine ait bir şey de öğretir. Bir çocuğun hayatındaki her soru bir cevapla birlikte geliyorsa — bir ders kitabından, bir çalışma kâğıdından ya da bir yetişkinin hızlı yanıtından — çocuk görevin düşünmek değil, getirmek olduğunu öğrenir. Zamanla bu bir alışkanlığa dönüşür ve alışkanlıkları değiştirmek olguları değiştirmekten çok daha zordur. Çocuk yalnızca bir şeyleri çözme pratiğinden yoksun kalmaz; bir şeyleri çözmenin işin gerçekten bir parçası olmadığına inanmaya başlar.

Neden Tekrar Durmadan Tekrarlanıyor

Tekrar kimsenin suçu değil, ki bu yüzden kırılması bu kadar zor. Sistemler ölçebildiklerini ödüllendirme eğilimindedir ve doğru cevapları saymak kolaydır, merak, akıl yürütme ve ısrar ise değildir. Böylece cevapları pürüzsüzce yeniden üreten çocuk aynı materyalden daha fazlasını alır, unutulmuş bir olguda tökezleyen çocuk ise sorunun öğrenmenin inşa ediliş biçimi değil kendisi olduğuna inanmaya başlar.

Bu arada, hazırlandıkları dünya bir çalışma kâğıdının koşullarına hiç benzemiyor. Gerçek problemlerin çoğu cevap son bölümde saklı olarak gelmez. Eksik, belirsiz ve birden fazla geçiş yoluyla gelirler — ve onları çözen kişi neyin önemli olduğuna ve nereden başlayacağına karar vermek zorundadır. Bir çocuk yıllarını getirmede mükemmelleşerek geçirebilir ve yine de bu kasın neredeyse hiç kullanılmadığını fark edebilir.

Bunların hiçbirisi olguların önemli olmadığı anlamına gelmez. Kesinlikle önemlidirler — hakkında hiçbir şey bilmediğiniz şeyler üzerine iyi akıl yürütemezsiniz. Mesele daha dar: bir şeyi bilmek ve onu kullanabilmek iki farklı yetenektir ve yalnızca biri değişen bir durumla temas ettiğinde ayakta kalır. Bu bölümün ikinci yarısı bunun bizi nerede bıraktığına — ve gerçekte ne yapılabileceğine bakıyor.

Peki bu sizi nerede bırakıyor? Müfredat revizyonu değil, zaten dolu bir haftaya sıkıştırılacak yeni bir hobi değil. Çok daha küçük bir şey — ve asıl mesele bu küçüklük. En iyi ilk adım, hiçbir şeyin değiştiğini duyurmadan sıradan bir sohbette atabileceğiniz bir adımdır.

Günde Tek Bir Soruyla Başlayın

Tek ve düzenli bir an seçin — okuldan eve yürüyüş, akşam yemeği, yatmadan önceki son birkaç dakika — ve o anda çocuğunuza sabit cevabı olmayan bir soru sorun. Bir rapor isteyen "Bugün ne öğrendin?" değil, düşünmesini isteyen bir şey: "Okulda bir kuralı değiştirebilseydin hangisini değiştirdin ve ne olabilirdi?" Ya da "Kimsenin öğretmediği, iyi olduğun bir şey var mı?" Ya da "Son zamanlarda merak ettiğin bir soru var mı?"

Sonra cevabın gelmesine izin verin. Düzeltmeyin, iyileştirmeyin, derse dönüştürmeyin. Saçmayssa, saçmalığıyla ilgilenin. Yarı oluşmuşsa, tek bir takip sorusu sorun — "Neden o?" — ve orada bırakın. Bütün alışveriş iki dakika sürebilir ve o iki dakika çalışma kâğıtlarının yapamadığı bir şeyi yapıyor: çocuğunuza düşüncesinin duyulmaya değer olduğunu gösteriyor.

Devam ettirmek daha zor kısım ve püf noktası, bunu zaten güvenilir şekilde gerçekleştiren bir şeye bağlamak. Hatırlamanıza bağlı bir rutin yaklaşık bir hafta dayanır. Mevcut bir anın

içinde yaşayan bir rutin — aynı kaldırım parçası, masadaki aynı sandalye — bir şansı var. Bir gün kaçırsanız, hiçbir şeyi bozmadınız. Bir sonraki fırsatta yeniden alın. İyi gittiği günlerde ikinci bir soru eklemeyin; değer hacimden değil tutarlılıktan gelir.

Genellikle Nerede Yanlış Gider

En yaygın tökezleme düzeltme refleksidir. Çocuğunuz bulanık ya da olgusal olarak yanlış bir şey söyler ve her içgüdünüz bunu hemen düzeltmenizi söyler. Çoğu zaman düzeltmelisiniz — ama bu anda değil. Günlük soru bir sınav değildir ve öyle davranmaya başlarsa çocuğunuz size güvenli cevaplar vermeye başlar ve sonra sohbet biter. Bir düzeltme önemliyse, onu sonra bulun. O anda işiniz doğru olmak değil, meraklı olmaktır.

İkinci tökezleme sessizliktir. Bazı çocuklar omuz silker, "Bilmiyorum" der ve anın geçmesini bekler. Bu normaldir, özellikle başlangıçta ve bunun için yanlış çocuğu seçtiğinizin işareti değildir. Onlara itiraz edecek bir şey verin: iki olası cevap sunun ve hangisini seçeceklerini sorun ya da soruyu önce siz yanıtlayın, dürüstçe ve biraz eksik. Çoğu zaman onları tıkayan şey zorluk değil; beklediğiniz doğru bir cevap olduğu şüphesidir.

Üçüncüsü ölçmektir. Bunun işe yaradığına dair kanıt aramak cazip gelir — daha zekice sorular, daha uzun cevaplar, görünür bir değişim. Direnin. İlerleme kontrol ediyorsanız, çocuğunuz kontrol edildiğini hisseder. İşe yaradığının işareti bundan daha sessizdir: size bir şeyler sormaya başlarlar ya da üç gün önceki bir fikri kendiliğinden ortaya atarlar.

Ne kadar sürdüğüne gelince, kendinize dürüst olun. Alışkanlığın kendisi birkaç hafta içinde yerleşebilir. Daha derin değişim — "Emin değilim ama bence şöyle" demekten rahat olan bir çocuk — planlayabileceğiniz bir şey değildir. Yavaş, düzensiz ve çoğunlukla gözden uzak büyür ve bir gün planlamadığınız bir bağlamda fark edersiniz. Tek dürüst zaman çizelgesi budur.

Kısa Bir Özet

Hazır cevaplardan uzaklaşmak yeni bir sistem gerektirmez. Tek bir cevapsız soruyla, tek bir sabit anda başlayın ve tekrarlayabileceğiniz kadar küçük tutun. Düzeltme refleksinin sizi çekeceğini bekleyin ve onu bir kenara koyun. Sessizliği bekleyin ve itmek yerine gevşetin. İşe yaradığına dair kanıt aramayın. Yaptığınız şey, çocuğunuza ne düşündüğünün sorulduğuna dair küçük ve güvenilir bir deneyim yaşatmak — ve zamanla, düşünmenin kendilerine ait olduğunu öğreten şey bu deneyimdir.

UYGULAMA

- Gününüzde tekrar eden bir an seçin ve onu soru zamanınız olarak adlandırın.
- Doğru cevabı olmayan bir soru seçin ve onu gerçekten hafif tutun.
- Çocuğunuz cevap verdiğinde, ilgiyle ve en fazla bir "Neden?" ile karşılık verin.
- Kaçırılan bir günün geçmesine izin verin ve bir sonraki fırsatta yorum yapmadan devam edin.

Belirsizlikle Barışmak

En son ne zaman bir planı son anda değiştirmek zorunda kaldığınızı düşünün. Belki bir yolculuk iptal olmuştu, bir iş düzenlemesi suya düşmüştü ya da güvendiğiniz bir şey beklediğiniz gibi gerçekleşmemişti. Bunu bedeninizde nasıl hissettiniz? Bir sinir bozukluğu muydu, göğüste bir sıkışma, her şeyi hemen düzeltme telaşı, yoksa sessiz bir kaybolmuşluk hissi mi? Bu küçük, sıradan sarsıntı fark edilmeye değer, çünkü çocuklarımızın tekrar tekrar karşılaşacağı sarsıntının ta kendisi bu; yalnızca daha büyük halleriyle ve onlar için öngöremeyeceğimiz durumlarda.

Bu durum günlük hayatta pek çok şekle girer. Çocuğunun okul yıllarını baştan planlamış ve çocuk planlanan yola hiç ilgi göstermeyince huzursuz olan ebeveyn odur. Bir yarışmaya hazırlanıp sonra kuralların değiştiğini öğrenen çocuk odur. Rutinleri bir taşınma, bir hastalık ya da gelirdeki bir değişimle altüst olan aile odur. Geleceğe dair net bir resmi olan ve sonra hayalini kurduğu alanın oraya vardığında farklı göründüğünü keşfeden ergen odur. Her durumda, zemindeki gerçekler değişmiştir, ama kafamızdaki plan değişmemiştir.

Bu anları gereğinden zorlaştıran şey, belirsizliği birlikte yaşanacak bir durum olarak değil de ortadan kaldırılacak bir sorun olarak ele almamızdır. Cevabı isteriz, garantiyi, beş yıllık planı. Ve alamadığımızda, başarısız olduğumuzu ya da bir şeylerin yanlış olduğunu hissederiz. Gerçekte yanlış olan hiçbir şey yok. Gelecek her zaman bilinemezdi; değişen şey, bu gerçeğin kendini ne kadar yüksek sesle duyurduğu. Lauren Tarshis'in 2016'da yayımlanan *I Survived* serisi gibi bir hikâye burada nazik bir hatırlatma sunar: genç karakterleri hiç hazırlanmadıkları ani, ezici olaylarla karşılaşır ve onları ayakta tutan şey mükemmel bir plan değil, hareket etmeye devam etme, uyum sağlama ve önlerinde olanla eyleme geçme becerisidir.

Bütün bunların altında basit bir mekanizma var ve tekrar ediyor çünkü düşünme biçimimize yerleşmiş durumda. Zihin kapanışı sever. Kapanış olmadığında, boşluğu bir hikâyeye doldurur, genellikle endişeli bir hikâyeye, ve sonra o hikâyeye sanki gerçekmiş gibi tepki verir. Planlar değiştiğinde hissettiğiniz rahatsızlık aslında değişikliğin kendisiyle ilgili değildir; beklediğiniz şeyle gerçekte olan arasındaki boşlukla ilgilidir. Zihin o boşluğu kapatmaya koşar, çoğu zaman bir şeyi, herhangi bir şeyi kontrol etmeye çalışarak, hissin durmasını sağlamak için.

Bu yüzden örüntü tekrar eder. Her belirsizlik belirdiğinde zihin kontrole uzanır ve kontrol kısa bir rahatlama sunar ama gerçek bir cevap vermez. Sonra bir sonraki belirsizlik gelir ve döngü yeniden başlar. Çıkış yolu belirsizlikle tartışmayı kazanmak değil, onunla ilişkinizi

değiştirmektir. Bu da ne hissettiğinizi adlandırmakla, hissi gerçeklerden ayırmakla ve bilmemenin tehlikeyle aynı şey olmadığını kendinize hatırlatmakla başlar. Küçük adımlar, sık sık tekrarlanan, büyük kararlardan daha fazlasını yapar. Amaç hiç rahatsızlık hissetmemek değil, rahatsızlığın sizin adınıza karar vermesine izin vermeyi bırakmaktır.

Peki bu pratikte nasıl görünür, bugünden başlayarak? Bir gün boyunca bilerek çözümsüz bırakabileceğiniz küçük bir belirsizlik seçin ve ne olacağını izleyin. Diyelim ki hafta sonu gezintisinden önce normalde hava radarını beş kez kontrol ediyorsunuz ya da yatmadan önce yarının programını üç kez yeniden yazıyorsunuz. O tek şeyi seçin ve kendi haline bırakın. Sonsuza dek değil, sadece bir gün için. Amaç pervasız olmak değil, kendinize bilerek küçük bir dozda bilmeme hali vermektir; riskin düşük olduğu bir durumda, ve onu atlattığınızı fark etmektir. Bir kas çalıştırıyorsunuz ve her kas gibi o da tek bir kahramanca kaldırış yerine küçük, düzenli yüklere ihtiyaç duyar.

Devam ettirmek için pratiği zaten olan bir şeye bağlayın. Aklınız işe giderken en kötü senaryoları prova ediyorsa, o anı vesile yapın: provayı fark edin, ona prova olarak ad verin ve peşinden gitmeden akmasına izin verin. Bir konuşmanın nasıl geçeceğini tahmin etme dürtüsü hissediyorsanız, senaryosuz girmeye karar verin. Küçük, tekrarlanabilir bir durum yeterlidir. Gelecek için hiç endişelenmeyen biri olmaya çalışmıyorsunuz; bir tahmini gerçek gibi ele almaya başladığınızı fark etme ve tahmini nazikçe bir kenara bırakma alışkanlığı inşa ediyorsunuz.

Bunu akılda tutmanın basit bir yolu, rahatsızlık yükseldiğinde kendinize şu anda gerçekte neyin bilindiğini sormaktır. Cevap genellikle hissin ima ettiğinden daha küçüktür. Bugünün gerçeklerini biliyorsunuz; gelecek yılınkileri bilmiyorsunuz. Bilinen gerçekleri bir sütuna, endişeli tahminleri başka bir sütuna yazmak, boşluğu görünür kılan sessiz, sıradan bir egzersizdir. Bir kez görünür olduğunda, bir tehdit gibi hissettirmeyi bırakır ve olduğu gibi görünmeye başlar: henüz gerçekleşmemiş bir gelecek hakkındaki bir düşünce.

Genellikle nerede yanlış gider

İnsanların ilk tökezlediği yer, belirsizlikle bir anda barışmaya çalışmaktır. Esneklik hakkında okurlar ve her yerde öngörülemezliği kucaklamaya karar verirler, ve bir hafta içinde bitkin ve hayal kırıklığına uğramış olurlar. Bu, yardımcı olanın tam tersidir. Amaç her bilinmeyenle rahat olmak değil, önemli olanlar tarafından daha az kontrol edilmektir. Yanılmanın size çok az şeye mal olduğu durumlarla başlayın ve daha ağır olanların beklemesine izin verin.

İkinci yer, sakinliği edilgenlikle karıştırmaktır. Bazı insanlar "belirsizliği kabul et" cümlesini duyar ve bunun hiçbir şey yapmamak, sürüklenmek, hayatın onlara olmasına

izin vermek anlamına geldiğini varsayar. Bu da değil. Geleceğin bilinemez olduğunu kabul etmek, tam da bugün görebildiğiniz şey üzerinde eyleme geçmek için sizi özgürleştiren şeydir. Bir denizci rüzgârı kontrol edemez ama yine de yelkenleri açar. Garantiyi bırakmanın amacı, bir garantiyi beklerken kendinizi felç etmeyi bırakmak ve gerçekten sahip olduğunuz bilgiyle hareket etmeye başlamaktır.

İşler yanlış gittiğinde en faydalı tepki, deneyi büyütmek değil küçültmektir. Radarı bir gün boyunca kontrol etmemek çok fazla geldiyse, bir saat deneyin. Bir konuşmaya senaryosuz girmek korkunç hissettirdiyse, bir dahaki sefere daha küçük bir konuşmayla deneyin. Amaç, gerçekten tamamlayabileceğiniz ve ne olacağını görebileceğiniz kadar küçük olmaktır. Buradaki başarısızlık karakteriniz hakkında bir hüküm değil, adımın ne kadar büyük olması gerektiğine dair bir bilgidir.

Peki ya zaman çizelgesi? Gerçekçi olmak gerekirse, bu insanların istediğinden daha uzun sürer. Belirsizliğe nasıl tepki verdiğinizdeki fark edilir değişimler günlerde değil, haftalar ve aylar süren küçük tekrarlarla ortaya çıkar. Bir yıllık pratikten sonra bile bazı durumlar sizi yine de yana devirecektir ve bu büyümeyi bıraktığınızın işareti değildir. Buradaki büyüme düz bir çizgiden çok, toleransınızın yavaşça genişlemesine benzer; öyle ki bir zamanlar bir haftanızı tüketen aynı aksilik artık size bir öğleden sonraya mal olur.

Kapatmak için bir yol

Bunların hiçbirisi sizden belirsizliği sevmenizi ya da seviyormuş gibi yapmanızı istemiyor. Sizden bilmemenin bir şeylerin yanlış olduğunun kanıtı gibi ele almayı bırakmanızı ve kararlarınızı bir hisse teslim etmeyi bırakmanızı istiyor. Çocuklarınız planlanmamış ana nasıl karşılık verdiğinizizi, bu konuda söylediklerinizi dinlediklerinden çok daha fazla izliyor. Bir plan dağıldığında derin bir nefes alıp bildiğiniz şeyi adlandırdığınızda ve bir sonraki küçük adımı seçtiğinizde, onlara tüm yöntemi tek bir jestle gösteriyorsunuz. Bu, var olan en kalıcı derstir ve sizden gelecek hakkında haklı olmanızı değil, yalnızca onun içinde istikrarlı olmanızı gerektirir.

UYGULAMA

1. Bir gün boyunca     ms   bırakacağınız, hava tahminini ya da bir programı tekrar tekrar kontrol etmemek gibi d    k riskli bir belirsizlik seçin ve rahatsızlığı üzerine gitmeden fark edin.
2. His yükseldiğinde iki liste yazın:  u anda gerçekte ne biliniyor ve ne tahmin ediyorsunuz.
3. Adım çok b    k geliyorsa, tamamlayabileceğiniz kadar k    lt n ve k    lt lm   halini sıradanla ana dek tekrarlayın.

Eleştirel Düşünme: Soru Sormayı Öğrenmek

Çocuğunuzun size cevaplayamadığınız bir soru sorduğu son zamanı düşünün. Belki gökyüzünün neden renk değiştirdiğiyle ilgiliydi, bir arkadaşının neden onunla konuşmayı bıraktığıyla ya da okuldaki kuralların neden farklı çocuklara farklı uygulandığıyla. O anda ne yaptınız? Telefonunuza uzanıp cevabı birlikte mi buldunuz, emin olmadığınızı mı söylediniz, yoksa sadece sohbet devam etsin diye aklınıza gelen ilk açıklamayı mı sundunuz?

Çoğumuz güne göre bu üçünün karışımını yaparız. Bu bir başarısızlık değil. Yorgunken, meşgulken ve sofraya yemek koymaya çalışırken sıradan hayat böyle işler. Ama o küçük an — soru ve ardından gelenler — bir çocuğun sormaya değip değmeyeceğini öğrendiği en sessiz yerlerden biridir.

Bunun günlük hayatta aldığı biçimler ilk bakışta görüldüğünden daha çeşitlidir. Hızlı bir cevap ve memnun bir baş sallamayla geçirtilen olgusal soru vardır ("Ay ne kadar uzakta?"). Genellikle savuşturulan ya da yumuşatılan rahatsız edici soru vardır ("Sen ve babam neden tartıştınız?"). Her cevaptan sonra devam eden ısrarcı "neden" vardır; bu, öyle olmasa bile bir meydan okuma gibi hissettirebilir. Bir de çocuğun sesli olarak hiç sormadığı soru vardır — bazı soruların sizin evinizde kötü karşılandığını öğrendiği için sessizce kafasında evirip çevirdiği soru.

Asıl dikkat edilmesi gereken sonuncusudur. Sormayı bırakan bir çocuk merak etmeyi bırakmamıştır. Sadece sormanın bedelinin cevabın değerinden yüksek olduğuna karar vermiştir. Ve aylar, yıllar boyunca tekrarlanan bu karar, merakın sessizce rafa kaldırılma biçimidir.

Aslında altında ne oluyor

Bütün bunların altında basit bir şey var: çocuk, dünyanın bilmemenin hoş görüldüğü bir yer olup olmadığını test ediyordur. Her soru küçük bir deneydir ve sizin tepkiniz onların kaydettiği sonuçtur. Soru gerçek bir cevap aldığı anda, hatta dürüst bir "Bilmiyorum, birlikte bulalım" aldığı anda, çocuk kafa karışıklığının bir başlangıç noktası olduğunu öğrenir. Soru sinir, geçiştirme ya da sonradan yanlış olduğu anlaşılan kendinden emin bir cevap aldığı anda ise bambaşka bir şey öğrenir — soruların riskli olduğunu ya da ilk cevabın her zaman yeterince iyi olduğunu.

Desenin tekrarlanmasının nedeni budur. Çocuklar soru sorduklarında sadece bilgi toplamıyorlar; bilginin nasıl üretildiğine ve kimin ürettiğine dair işleyen bir model

kuruyorlar. Yanlış bir şeyi tekrarladığında hiç düzeltilmeyen ve nasıl kontrol edileceği hiç gösterilmeyen bir çocuk, duyduğu ilk kendinden emin sese gerçekmiş gibi davranan bir yetişkin olur. Bu bir karakter kusuru değil. Erken öğrenilmiş bir alışkanlıktır ve alışkanlıklar tam da alışkanlık gibi hissettirmedikleri için inatçıdır — onlar sağduyu gibi hissettirir.

Altında ikinci bir mekanizma daha var ve bunu kaçırmak kolaydır. Bir çocuğun bugün karşılaştığı bilgilerin çoğu hazır paketlenmiş olarak gelir: bir video, bir arama sonucu, bir arkadaşın gelen mesaj, kendinden emin görünen birinin kendinden emin iddiası. Hiçbirinin üzerinde "beni kontrol et" yazan bir etiket yoktur. İnanmadan önce duraklama becerisi — "bunu kim söylüyor ve nereden bilecek?" diye sorma — kendi kendine gelişmez. Pratik yapılması gerekir; sesli olarak, riskin düşük olduğu anlarda, riskin yüksek olduğu anlarda gerekli olmadan çok önce.

Brian Male, *The primary curriculum design handbook* (2012) adlı kitabında, ilkokul yıllarının bu tür düşünmenin kök saldığı dönem olduğunu ve bunun özel bir dersten ziyade öğrenmenin gündelik dokusuna ait olduğunu savunur. Bu, evde gördüklerinizle örtüşür. Eleştirel düşünme, çocuğunuzun oturup çalıştığı bir ders değildir. Mutfak masasında, arabada, yürüyüşte konuşma biçimidir — bir cevaba karar vermeden önce bir soru daha sorma alışkanlığıdır.

İyi haber, ki gerçekten iyi, bu alışkanlığı kurmak için uzman olmanıza gerek yok. Şu an olduğunuzdan biraz daha yavaş, biraz daha meraklı ve "Bilmiyorum" demekten biraz daha rahat olmaya istekli olmanız yeterli. Bu bölümün sonraki kısmı bunun pratikte nasıl görüldüğüyle ilgili.

Bugün atabileceğiniz küçük bir adım

Bugün bir öğün seçin — akşam yemeği en kolayı — ve masaya tek bir soru koyun: "Bugün duyduğum ama doğru olduğundan emin olmadığın bir şey var mı?" Sonra önce kendiniz cevaplayın. Ders vermek değil, sadece karşılaştığınız ve emin olmadığınız bir şey hakkında bir iki cümle. Bir grup sohbetinde bir iddia, göz gezdirdiğiniz bir manşet, bir iş arkadaşınızın söylediği ve pek oturmayan bir şey. Çocuğunuz sizin duyduğunuz her şeye otomatik olarak inanmadığınızı sesli olarak söylediğinizi duyar. Adımın tamamı bu. Bir soru, önce sizin cevabınız, sonra sunarlarsa onlarınki.

Bunu işe yaratan şey küçük ve tekrarlanabilir olmasıdır. Bir felsefe semineri kurmuyorsunuz; gün içinde bilmemenin normal olduğu küçük bir alan açıyorsunuz. Çocuğunuz "Bilmiyorum" derse, bu iyi bir cevaptır — ardından "Ben de bilmiyorum. Nasıl öğrenebiliriz?" diyebilirsiniz. Mesele doğru bir cevaba ulaşmak değil. Duraklamayı

görünür kılmak, böylece duraklamanın sadece söylenen bir şey değil, yapıldığını gördükleri bir şey olmasıdır.

Sürdürmek çoğunlukla bunu büyük bir mesele haline getirmemekle ilgilidir. Yemek sorusu hafif kaldığı ve bir sınava ya da sorguya dönüşmediği sürece yaşar. Ödev gibi hissettirmeye başlarsa bir süre bırakın ve farklı bir biçimde geri getirin: arabada, yürüyüşte, bulaşık yıkarken. Ve çocuğunuz size gerçekten cevabını bilmediğiniz bir şey sorduğunda fark edin — bunlar altın anlardır. Açıkça "Bilmiyorum" deyin, sonra "bakalım bulabilecek miyiz" deyin ve gerçekten birlikte araştırın. Bunu birkaç kez yapın ve mesaj yerine oturur: bilmemek bir kapıdır, çıkmaz sokak değil.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

En yaygın tökezleme, soruyu teste dönüştürmektir. "Bunu nereden biliyorsun?" diye sorarsınız ve bir meydan okuma gibi çıkar, çocuğunuz kapanır ya da savunmaya geçer. Bu alışkanlığın yanlış olduğunun işareti değil; tonun kaydığının işaretidir. Çözüm, soruyu çocuğa değil iddiaya yöneltmektir — "Hı, bunun nereden geldiğini merak ettim" demek, "kanıtla" demek yerine. İkinci de aynı şeye bakan dedektiflersiniz, siz onu sorgulamıyorsunuz. Kapanmayı fark ederseniz, o akşam geri çekilin ve başka bir gün tekrar deneyin. Tutulan bir skor yok.

İkinci tökezleme, çocuğunuzun duraklamasını beklerken sizin duraklamamanızdır. Çocuklar tutarsızlıkları hızla fark eder. Onlardan duyduklarını sorgulamalarını isteyip sonra internette gördüğünüz bir şeyi kesin bir gerçekmiş gibi tekrarlıyorsanız, ders sessizce tersine döner: sorgulamak onlara, kesinlik size. Onarım basit ve biraz da mahcup edicidir — kendinizi sesli olarak yakalayın. "Aslında bunu eminmişim gibi söyledim, ama değilim. Bir kontrol edeyim." Bu tek hamle, yüz hatırlatmadan fazlasını yapar, çünkü alışkanlığı anlatmak yerine iş başında gösterir.

Üçüncü tökezleme, "Bilmiyorum" cevabına karşı sabırsızlıktır. Bunu tembellik ya da konuşmanın ölmesi olarak duymak kolaydır. Pratikte bu genellikle mevcut en dürüst andır ve siz bunu çıkmaz sokak olarak ele alırsanız, çocuğunuz dürüstçe düşünmek yerine kendinden emin bir şekilde tahmin etmeyi öğrenir. Merakla karşılayın: "Tamam, peki fikrini ne değiştirir?" ya da "En iyi tahminin ne, emin olmasan bile?" Bu, bir hüküm talep etmeden düşünmeyi canlı tutar.

Ne kadar süreceğine gelince: yavaş ve inişli çıkışlı olmasını bekleyin, bu normaldir. Bir hafta sonunda bir beceri yüklemiyorsunuz; bir ev alışkanlığını değiştiriyorsunuz. Bazı haftalar yemek sorusu gerçek bir sohbeti ateşler, bazı haftalar omuz silkmeyle geçer. Aradığınız değişimler küçük ve kaçırılması kolaydır — bir şeyi tekrarlamak yerine "Ondan

emin değilim" diyen ya da kavga olmadan "nereden biliyorsun?" diye soran bir çocuk. Bu anlar yavaş yavaş, günler değil aylar içinde ortaya çıkar ve genellikle siz onları beklemediğinizde gelir. Alanı açık tutun ve bırakın alışkanlık sessiz işini yapsın.

Kısa bir kapanış özeti

Bir çocuğun hayatında eleştirel düşünme bir ders ya da yetenek değildir. İnanmadan önce duraklama alışkanlığıdır ve sıradan anlarda büyür — akşam yemeğinde bir soru, dürüst bir "Bilmiyorum", bir iddianın nereden geldiğine birlikte bakmak. Sizin işiniz cevaplara sahip olmak ya da uzman bir sorgulayıcı olmak değil. Bilmemenin yeterince güvenli olmasını sağlamak, böylece çocuğunuz sormaya devam etsin. Küçük, tekrarlanabilir bir adım, hafif tutulup sürdürüldüğünde, gelecek hafta terk edeceğiniz büyük bir plandan daha değerlidir.

UYGULAMA

1. Bugün bir öğünde sorun: "Bugün duyduğun ama doğru olduğundan emin olmadığın bir şey var mı?" Önce kendiniz kısaca cevaplayın.
2. Çocuğunuz size bilmediğiniz bir şey sorduğunda bir dahaki sefere "Bilmiyorum — birlikte bulalım" deyin ve birlikte araştırın.
3. Kendinizi bir şeyi kesinmiş gibi söylerken yakaladığınızda sesli olarak düzeltin: "Bunu eminmişim gibi söyledim, ama değilim."
4. Soru bir sınava dönüşmeye başlarsa birkaç gün bırakın ve rahat bir yerde geri getirin — arabada, yürüyüşte, bulaşık yıkarken.

Problem Çözme: Çözümü Beklemek Yerine Aramak

Hiç bir çocuğun küçük bir şeye takılıp kaldığını izlediniz mi — oturmayan bir Lego parçası, kapanmayan bir fermuar, çözülmeyen bir matematik problemi — ve daha yardım etmeye karar vermeden elinizin oraya doğru gittiğini fark ettiniz mi? Ya da yan odadan "Ben yapamıyorum" sesini duyup ayaklarınızın sizi oraya otomatik olarak taşıdığını? Çoğumuz bunu yaşamışızdır. Ve çoğumuz o anda tam da olmak istediğimiz ebeveyn ya da öğretmenizdir: orada olan, duyarlı, nazik.

Sorun bundan sonra ne olduğu. Biz düzeltiriz. Parçayı yerine oturturuz, fermuarı çekeriz, oturup toplamı adım adım çözeriz. Çocuk rahatlar, biz kendimizi faydalı hissederiz ve gün devam eder. Bu sevginin başarısızlığı değildir. Bu bir refleksdir ve fark edilmeye değerdir çünkü tekrarlanır — bir kez değil, bir çocukluk boyunca yüzlerce kez, o kadar sıradan biçimlerde ki zar zor fark edilir.

Çocuk soruyu sormayı bitirmeden cevabı vermek gibi görünür. İki çocuk bir oyun üzerinde tartışırken araya girip kendiniz karara bağlamak gibi görünür, çünkü adil sonucu onlardan daha hızlı görebilirsiniz. Gece onda okul projesini devralmak gibi görünür, çünkü teslim yarın ve yapıştırma kötü gidiyor. Sorunu önceden çözmek gibi görünür — rotayı seçmek, çantayı hazırlamak, arkadaşın ailesini aramak — böylece çocuk zorlukla hiç karşılaşmaz. Bunların her biri küçük bir nezakettir. Üst üste yığıldıklarında, sessizce amaçladığımızdan farklı bir ders öğretirler: sorunlar başınıza gelen şeylerdir ve onları bitirmek için başka biri gelir.

Aslında altta neler oluyor

İşte mekanizma, açıkça. Bir yetişkin çocuğun sorununu çözdüğünde, çocuk çözümü alır — ve süreci kaybeder. Değerli olan her şey süreçte yaşar: tam olarak neyin yanlış olduğunu fark etmek, bir nedeni tahmin etmek, bir şey denemek, başarısız olduğunu izlemek, ayarlamak, tekrar denemek. Kendi etkililiğinize dair bir hissi inşa eden bu döngüdür. Döngüyü atlarsanız inşayı da atlarsınız.

İkinci bir katman var. Kurtarılmaya alışkın bir çocuk, gayet makul biçimde, beklemeyi öğrenir. Beklemek, kurtarma her zaman geldiğinde verimlidir. Normalde bir çocuğu ilk denemeye itecek olan hayal kırıklığı — takılıp kalmanın hafif, katlanılabilir rahatsızlığı — bunun yerine durup seslenme işareti olarak okunur. Ve seslenişe genellikle cevap verildiği için, işaret her tekrarda güçlenir; ta ki takılıp kalmak bir bulmacadan çok bir acil durum gibi hissettirene kadar.

Üçüncü katman en sessiz olanı. Ne zaman devralsak, çoğu zaman istemeden, küçük bir mesaj göndeririz: *Bununla başa çıkabileceğini sanmıyorum*. Çocuklar bu mesajı okumakta mükemmeldir ve bize inanma eğilimindedirler. Yani refleks onlara sadece pratik kaybettirmiyor. Zamanla, pratiğin buna değdiği inancını da kaybettirebilir.

Bunların hiçbirisi tamamen geri çekilmek anlamına gelmez. Gerçekten kapasitesinin ötesinde bir sorunla yalnız bırakılan bir çocuk da aynı kesinlikle çaresizliği öğrenir. Mesele mesafe değil — konumdur. Çocukla sorun arasında durmak yerine, o sorun üzerinde çalışırken yanında durabiliriz.

Daha iyisini bilsek de neden tekrarlanıyor

Bu bu kadar açıksa, neden yapmaya devam ediyoruz? Kısmen zaman yüzünden. Sabah tükeniyor, ayakkabıların giyilmesi gerekiyor ve dört yaşındaki bir çocuğun tokayla boğuşmasına izin vermek sahip olmadığımız sekiz dakikaya mal oluyor. Düzeltme daha hızlı ve hızlı genellikle kazanır. Kısmen kendi rahatsızlığımız yüzünden: bir çocuğun zorlandığını izlemek tatsızdır ve zorluğu bitirmek bizim tatsızlığımızı da bitirir. Kurtarma çoğu zaman onlar kadar bizim için de olur.

Ve kısmen işe yaradığı için — kısa vadede. Sorun ortadan kalkar, gözyaşları durur, herkes daha iyi hisseder. Bedeli görünmezdir ve yıllar sonra gelir, ki bu tam da ödemeye devam etmenin neden bu kadar kolay olduğunun sebebidir. Hızı ve görünür sonuçları ödüllendiren bir kültürde, bir çocuğun kendi cevabına doğru bocalamasına izin vermenin yavaş yolu neredeyse ihmalkârlık gibi hissettirebilir. Değildir. Tam tersidir.

İşte bu noktada aslında ne tür bir kapasite inşa etmeye çalıştığımızı düşünmek yardımcı olur. *Confronting the Challenges of Participatory Culture*'da Henry Jenkins (2009), bağlantılı bir dünyada büyüyen gençlerin bilgi tüketme becerisinden fazlasına ihtiyaç duyduğunu savunur — katılmaları, deney yapmaları, sorunları başkalarıyla birlikte çözmeleri ve işe yaramayan şeylerden öğrenmeleri gerekir. Bu, cevabın değil, çözme döngüsünün tarifidir. Kimse bir çocuğa bu kapasiteyi veremez. Ancak çocuk onu kullanarak büyütebilir.

Küçük değişim: cevap vericiden düşünme ortağına

Peki konum değiştirmek nasıl görünür? Kulağa geldiğinden daha az dramatik görünür. Çoğu zaman, eskiden bir çözümün olduğu yerde tek bir cümle demektir. "Hmm — şimdiye kadar ne denedin?" "Sence ne engel oluyor?" "Diğer türlü denesen ne olurdu?" Bunlar bir çocuğu zaten aklımızda olan cevaba ulaştırmak için numaralar değildir. Bunlar gerçek sorulardır ve amaçları sorunu geri vermektir — nazıkçe ve yalnız olmadan.

Diyelim ki bir çocuk bir yapbozda takılıp kaldı ve "Ben yapamıyorum" dedi. Eski refleks birlikte yapmayı önerir, ki bu genellikle onu sizin yapmanız anlamına gelir. Değişim daha çok şöyle kulağa gelir: "Kenarın çoğunu bitirmişsin. Seni rahatsız eden parça hangisi?" Çözmüyorsunuz; sorunu tam olarak bulmasına yardım ediyorsunuz. Bu tek başına bir beceridir ve genellikle takılıp kalma hissinin gevşemeye başladığı adımdır.

Bunun pratikte nasıl hissettirdiği konusunda dürüst olmakta fayda var. İlk birkaç seferde daha yavaş hissettirir. Daha yavaştır. Her iki yönde de yanlış yaptığınız günler olacak — geri çekilmeyi kastederken kurtardığınız ya da çocuğun gerçekten yardıma ihtiyacı olduğunda geride kaldığınız — ve ikisi de sorun değil. Bu mükemmel uygulanacak bir teknik değil. Bir seferde bir sıradan anla, doğruya doğru eğilecek bir alışkanlık.

Bugün atabileceğiniz küçük bir adım

Bugün bir sorun seçin — sadece bir tane — ve bu değişimin en küçük halini deneyin. Lego krizi değil, ödev teslimi değil. Düşük riskli ve sıradan bir şey: çocuk diğer ayakkabısını bulamıyor, kalem kapağı çıkmıyor, oyun yüklenmiyor. Eliniz hareket etmeden önce yüksek sesle bir soru sorun: "Ne denedin?" Sonra bekleyin. Gerçekten bekleyin — gerekirse içinizden ona kadar sayın. Sessizliğin orada biraz rahatsız hissettirecek kadar uzun kalmasına izin verin.

Çocuk "hiçbir şey" derse, bu faydalı bir bilgidir, başarısızlık değil. Şunu deneyin: "Kontrol edebileceğin ilk şey ne?" Bir ya da iki nazik sorudan sonra hâlâ bilmiyorlarsa, yardım edin — ama sonraki küçük adımı yapmalarına yardım edin, her şeyi değil. Onların tek başına geçmesi gereken bir test uygulamıyorsunuz. Yeni bir işlem sırası pratik ediyorsunuz: önce çocuk dener, siz ikinci gelirsiniz.

Soruyu sıradan mobilyanızın bir parçası haline getirerek devam ettirin. Aynı üç dört ifade, o kadar sık kullanılsın ki teknik gibi gelmeyi bıraksın: "Ne denedin?" "Sence neler oluyor?" "Sırada ne deneyebilirsin?" "Ben bakmadan önce bir kez denemek ister misin?" Tekrar, bunu tek seferlik bir deneyden çocuğunuzun içsel olarak yapmaya başladığı bir şeye taşıyan şeydir — sorular kendi kafasının içindeki ses haline gelir. Günde bir sorun fazlasıyla yeterli. Dramatik bir dönüşüm aramıyorsunuz; bir oluk açıyorsunuz.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

İnsanların en sık takıldığı yer, katılmayı tamamen reddeden çocuktur. Bir soru sorarsınız ve cevap bir iç çekişle, kollar kavuşturulmuş halde "Bilmiyorum" olur. Bunu geriye gidiş olarak duymak ve yaklaşımın çocuğunuz için işe yaramadığı sonucuna varmak kolaydır. Çoğu zaman sadece çocuk daha önce hiç düşünmeye davet edilmemiştir ve kurtarmayı

bekleme alışkanlığı iyice yerleşmiştir. Bu olduğunda, zorluğu düşürün — beklentiyi değil. Sorunu o kadar küçük bir parçaya bölün ki yanlış cevaplamak neredeyse imkânsız olsun: "Önce hangi ayakkabıyı giymiştin?" Küçük bir şeyi cevapladıklarında, kapı aralanmış olur.

İkinci tökezleme kendi rahatsızlığınızdır. Çocuk hayal kırıklığı içindedir, belki gözleri doludur ve her içgüdü bunu bitirmenizi söyler. Bunda utanılacak bir şey yok — hayal kırıklığı gerçektir ve onu hafifletme isteğiniz de öyle. Yardımcı olan, iki şeyi ayırmaktır: his ve sorun. Hissi tamamen kabul edebilirsiniz — "Bu gerçekten sinir bozucu, görebiliyorum" — sorunu ortadan kaldırmadan. Çoğu zaman çocuk, görüldüğünü bildiğinde hayal kırıklığını taşıyabilir. Çalışmaya devam etmelerine izin vermek için ruh halini düzeltmek zorunda değilsiniz.

Üçüncü tökezleme zamanlamadır. Bazı anlar gerçekten pratik yapmak için değildir. Dört dakika sonra okula gitme zamanı, toka dersi zamanı değildir. Teslimden önceki gece, projenin bir öğrenme deneyimine dönüşme zamanı değildir. Kimse her anı bir derse dönüştürmek zorunda hissetmemeli — bu yorucudur ve amacı bozar. Anlarınızı seçin: riskin düşük olduğu ve günde biraz gevşeklik olan anları. Seçici olmak bir taviz değildir; alışkanlığın hayatta kalma biçimidir.

Ne kadar sürdüğüne gelince: gerçekçi olarak, istediğinizden daha uzun. Bu, yüzlerce kez prova edilmiş bir kalıptaki değişimdir ve kalıplar bir takvime göre çözülmez. Günler değil, haftalar bekleyin ve eski refleksin ortaya çıkmaya devam etmesini bekleyin — uzun bir süre daha ortaya çıkmaya devam edebilir. İlerlemenin ölçüsü bir daha asla kimseyi kurtarmamanız değildir. Kurtarmanın biraz daha geç, biraz daha küçük olması ve biraz daha sık bir soruyla başlamasıdır. Küçük ve istikrarlı, her seferinde dramatik ve terk edilmiş olanı yener.

Kapanışta

Bu bölümün tamamı bir konum değişikliğine indirgenir. Çocuğunuzla sorun arasında durmak değil, o sorun üzerinde çalışırken yanında durmak. Sorular basit, anlar sıradan ve mesele cevabı daha hızlı almak değil — çocuğun deneme, başarısız olma ve ayarlama döngüsünü hissetmesine ve diğer taraftan bunu kendisinin yaptığını bilerek çıkmasına izin vermektir. Birçok kez yanlış yapacaksınız. Onlar da yapacak. Bu, sürecin işlemesidir, sürecin başarısız olması değil.

UYGULAMA

1. Bugün düşük riskli bir sorun seçin ve başka bir şey yapmadan önce "Ne denedin?" diye sorun.
2. Her seferinde aynı kısa soruları kullanın — "Neler oluyor?" "Sırada ne deneyebilirsin?" — sıradan hissettirene kadar.
3. Çocuk "Bilmiyorum" dediğinde, devralmak yerine sorunu küçük, kolay bir soruya indirgeyin.
4. Gerçekten acele edilen veya yüksek riskli anları atlayın; anlarınızı seçin ve her sorunu bir derse dönüştürmeyin.

Yaratıcılık: Farklı Düşünmenin Cesareti

Hayatınızdaki bir çocuğun size en son bir şey gösterdiği anı düşünün — bir çizim, kartonpiyerden yapılmış bir makine, bir zarfın arkasına karalanmış bir hikâye — ve o küçük içsel duraksamayı hissettiğiniz anı. Belki doğru şeyleri söylediniz. Belki de içinizden, sessizce, o rahatlığın kendi hayatınızda nereye gittiğini ve geri gelip gelemeyeceğini merak ettiniz. İşte soru bu, ve bunu aklınızda tutmanızı istiyorum: yaratıcı bir insan olmadığınızı ne zaman karar verdiniz?

Çoğumuz bu kararı bir yerlerde verdik ve neredeyse hiçbirimiz o kararı verdiğimizizi hatırlamıyoruz. Küçük, sıradan şekillerde ortaya çıkıyor. Bir grup projesi için bir isim bulmanız gerekiyor ve aklınız bomboş kalıyor, oysa bir iş arkadaşınız saçma bir şey söylüyor ve birden herkesin fikirleri oluyor. İşte bir sorunun taze bir yaklaşıma ihtiyacı var ve siz önce başkasının konuşmasını bekliyorsunuz. Çocuğunuza bir okul projesinde yardım ediyorsunuz ve kendinizi onu "düzgün" bir projenin nasıl görünmesi gerektiğine doğru dürterken buluyorsunuz. Biri size özgürce seçebilseydiniz ne yapardınız diye soruyor ve dürüst cevap, yıllardır bunu düşünmenize izin vermediğiniz oluyor. Bunların hiçbir dramatik başarısızlıklar değil. Asıl mesele tam da bu. Kaybettiğimiz yaratıcılık genellikle tek büyük bir anda kaybolmaz; uzun bir dizi küçük, makul kararlar akıp gider.

"Yaratıcı" derken neyi kastediyoruz

Sorunun bir kısmı, devasa ve sıradan bir insan kapasitesini çok dar bir kelimeye sıkıştırmış olmamız. İnsanlar "yaratıcı" dediğinde genellikle sanatçıyı, ya da dâhiyi, ya da fikirleri tamamen oluşmuş halde gelen ve sonra alkışlanan birini kastediyor. Bu ölçüte göre neredeyse herkes yetersiz kalıyor, dolayısıyla neredeyse herkes kenara çekiliyor. Ama tanımı galeri duvarından indirin, farklı bir şey beliriyor. Yaratıcılık, bir an önce var olmayan bir şeyi üretme isteğidir — mobilyaları farklı bir şekilde düzenlemenin bir yolu, toplantıda kimsenin sormadığı bir soru, trafikten kaçınan bir eve dönüş güzergâhı. Tüketmek yerine üretme alışkanlığıdır, işe yarayıp yaramayacağını bilmeden önce deneme alışkanlığıdır. Bu tanıma göre bu, bazı çocuklara verilen ve diğerlerine verilmeyen bir yetenek değildir. Her çocuğun doğal olarak yaptığı ve sonra, ardından ne olduğuna bağlı olarak, ya korumayı ya da saklamayı öğrendiği bir şeydir.

Ve ardından ne olduğu son derece önemlidir. Resim yapan bir çocuk sürekli icat eder çünkü henüz bir çizimin doğru bir cevabı olduğunu öğrenmemiştir. Değişim genellikle bazı cevapların diğerlerinden daha iyi değerlendirildiğini fark etmeye başladığında gelir. Bu çocukta bir kusur değildir; etrafındaki dünyaya dikkat ettiğinin bir işaretidir. Sorun şu

ki, onları genellikle sadece iki seçenekle baş başa bırakırız — ya apaçık yetenekli ol ya da zahmet etme — ve onlar "zahmet etme"yi seçer çünkü daha güvenlidir. İhtiyaçları olan şey üçüncü bir seçenektir: bu, okuma ya da yüzme gibi inşa ettiğin bir beceridir ve başta garip hissettirecek, pratikle kolaylaşacaktır.

Altındaki motor

Tüm bunların altında oldukça basit bir mekanizma yatıyor. Yaratıcılık bir yıldırım çarpması değildir; zaten kafanızda olanı daha önce denemediğiniz şekillerde birleştirme sürecidir. Ne kadar çok malzeme toplarsanız — fark ettiğiniz, denediğiniz, okuduğunuz, kıldığınız, tamir ettiğiniz ve merak ettiğiniz şeyler — birleştirecek o kadar çok şey olur. Merak ve yaratıcılığın bu kadar yakından ilişkili olmasının nedeni budur: çok soru soran çocuklar, farkında olmadan, sonradan çekecekleri rafları dolduruyorlardır. O anda yaratıcı değillerdir; yaratıcı olmaya hazırlanıyorlardır. Bir gecede ortaya çıkmış gibi görünen bir fikir neredeyse her zaman, uzun bir küçük, gösterişsiz girdi yığınının görünen tepesidir.

Mekanizmanın ikinci kısmı yanlış olma iznidir. Fikirleri birleştirmek çoğunlukla kötü kombinasyonlar üretir ve bu normal ve gerekli bir aşamadır, bir şeylerin ters gittiğinin işareti değildir. Hataların maliyetli olduğunu öğrenmiş bir çocuk, fikirler yüzeye çıkmadan önce kendini sansürlemeye başlar. Sadece zaten kabul edilebilir olduğundan oldukça emin olduğu şeyleri sunar. Bu yüzden arkadaşlarıyla özgürce icat eden aynı çocuk, bir yetişkinin izlediği bir odada donup kalır. Bu aynı zamanda, hayatın ilerleyen dönemlerinde çoğumuzun en iyi düşüncelerimizi duşta ya da yürüyüşte üretmemizin nedenidir — kimsenin çıktığı notlamadığı yerlerde. Fikirler hâlâ oradadır; izin geçici olarak geri gelmiştir.

Bunun bir kişilik nakli gerektirmediğini açıkça belirtmekte fayda var. Yüksek sesle düşünen bir dışa dönük ya da her başarısızlığı seven bir iyimser olmak zorunda değilsiniz. Gereken daha mütevazı bir şey: daha fazla ham maddenin gelmesini sağlamak ve kötü bir denemenin maliyetini biraz düşürmek. Bu tür küçük değişiklikler sürdürülebilirdir; "içindeki sanatçıyla bağlantı kurma" hakkındaki büyük kararlar genellikle değildir. Çocuk sağlığı alanında, Helen Langton'ın çocuklar ve gençler için kardiyotorasik bakım üzerine 2009'daki çalışması, kendi tarzında, aynı şeyi başka bir açıdan anlatır: bir çocuğa iyi bakım, önünüzdeki bireyi fark etmeye ve tek bir sabit rutini uygulamak yerine uyum sağlamaya bağlıdır. Bu, en yalın anlamıyla yaratıcılıktır — gerçek durumu görme ve kural kitabına değil ona yanıt verme isteğidir.

Bugün atabileceğiniz küçük bir adım

Gün bitmeden yapabileceğiniz bir şey var ve bir fincan çay yapmak kadar sürüyor. Normalde otomatik pilotta yaptığınız küçük, düşük riskli bir şey seçin — dükkâna giden yol, bulaşık makinesini doldurma sıranız, akşam yemeğinde çocuğunuzla sohbeti açma şekliniz — ve bunu bilerek farklı yapın. Daha iyi değil. Sadece farklı. Diğer sokaktan gidin. Önce tabakları yerleştirin. "Okul nasıldı?" yerine "Bugün olan en tuhaf şey neydi?" diye sorun. Sonra yargılamadan, ardından ne olduğunu fark edin. Muhtemelen dramatik bir şey olmayacak. Asıl mesele bu. Bir sonuç üretmeye çalışmıyorsunuz; otomatik seçeneğin bir yasa değil bir seçim olduğunu kendinize hatırlatmaya çalışıyorsunuz.

Bu kadar küçük başlamanın nedeni, küçük şeylerin gerçekten yapılmasıdır. "Daha yaratıcı olma" hakkındaki büyük bir plan perşembeye kadar kendi ağırlığı altında çöker. Tek bir bilinçli varyasyon, tekrarlandığında, başka seçeneklerin var olduğunu fark etme alışkanlığını sessizce yeniden kablolar. Ve bunu hiç duyurmadan çocuğunuzun önünde yapabilirsiniz. Çocuklar bize söylediklerimizden çok yaptıklarımızı gördüklerinden öğrenirler, bu yüzden gözle görülür şekilde diğer sokağı deneyen ya da "Bilmiyorum, hadi öğrenelim" diyen bir ebeveyn, ders vermeden dersi öğretiyordur. Bunu ortak bir şeye dönüştürmek isterseniz, onları davet edin: "Bugün bunu farklı yapacağım — nasıl olacağını seçmek ister misin?" Şimdi bu bir ders değil, bir oyun.

Devam ettirmek için, adımı her gün zaten olan bir şeye bağlayın, çünkü yeni davranış en iyi eski bir rutinin üzerine bindiğinde hayatta kalır. Akşam yemeği masası, arabaya yürüyüş, yatmadan önceki beş dakika. Ve çok gevşek bir kayıt tutun — telefonunuza bir not, bir defterin kenarına bir satır — bir şeyin sizi şaşırttığı anların. Bir şükran günlüğü değil, bir üretkenlik sistemi değil. Sadece küçük varyasyonların iz bıraktığı bir yer, böylece sıkıcı bir günde geriye bakıp hareket ettiğinizi görebilirsiniz. Yenilik kaybolduğunda, ki kaybolacak, alışkanlığı bırakmak yerine varyasyonu değiştirin. İçerik mesele değil; seçme pratiği meseledir.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

İlk tökezleme, harekete geçmeden önce yaratıcı hissetmeyi beklemektir. Çoğumuz ruh halini bekleriz — kıvılcımı, ilhamı, doğru anı — ve gelmez, bu yüzden kuyunun kuruduğu sonucuna varırız. Bu yanlış sıradır. Neredeyse her sıradan beceride önce eylem gelir, duygu onu takip eder. Suyu girmeden önce kendinizi yüzücü gibi hissetmezsiniz; girersiniz, biraz çırpınırsınız ve duygu sonra, sessizce gelir. Küçük varyasyonu, canınız isteyip istemediğine bakmaksızın yaptığınız bir şey olarak görün, dişlerinizi fırçaladığınız gibi. Anlamsız hissettirdiği günlerde, bu anlamsız olduğunun kanıtı değildir. Sadece bir salı günüdür.

İkinci tökezleme, iç eleştirmenin erken gelip geç gitmesidir. Farklı güzergâhı denersiniz ve hemen değerlendirirsiniz: daha mı iyiydi? Aptalca mıydı? Kimse fark etti mi? Bu, daha önce anlatılan kendini sansürlemenin yetişkin kılığında ortaya çıkmasıdır. Pratik yanıt, üretmeyi yargılamaktan ayırmaktır. Küçük seçimi yapın ve sonra kararı bilerek erteleyin — günün sonuna ya da haftanın sonuna. Yargılamanız gerekiyorsa, sonucu ("farklı şey iyi miydi?") değil pratiği ("farklı şeyi denedim mi?") yargılayın. Bu tek değişim acının çoğunu alır, çünkü denemek tamamen sizin kontrolünüzdendir ve iyi olmak değildir.

Üçüncü tökezleme karşılaştırma tuzağıdır ve özellikle ebeveynler için keskindir. Başka bir çocuğun dikkat çekici bir şey ürettiğini ya da başka bir yetişkinin bir toplantıda fikirleri peş peşe sıraladığını görürsünüz ve eski hikâyeye geri döner: bazı insanlarda var, bende yok. Daha önce söyleneni hatırlayın — bir gecede ortaya çıkmış gibi görünen bir fikrin, uzun bir küçük girdi yığınının görünen tepesi olduğunu. Siz onların yığınını görmüyorsunuz; tepesini görüyorsunuz. Tek yararlı karşılaştırma, birkaç ay önceki kendinizledir. Ve tökezlediğinizde — çünkü tökezleyeceksiniz, günler atlayacaksınız ve iki hafta otomatik pilota geri döneceksiniz — yapılacak şey sıfırdan başlamak değildir. Sadece bir sonraki küçük şeyi yapmaktır. Korunacak bir seri yok ve telafi edilecek bir şey yok. Pratik kırılğan değildir; sadece bir günü kaçırmamanın başarısız olduğunuz anlamına geldiğine karar verirsiniz kırılır.

Değişimin ne kadar sürdüğüne gelince, dürüstlük bir vaatten daha naziktir. İlk bir iki hafta genellikle biraz garip hissettirir, çünkü eski alışkanlık hâlâ güçlüyken alışılmadık bir şey yapıyorsunuzdur. İlk bir iki ayın bir yerinde, bilinçli varyasyon bir görevden çok küçük bir açıklık gibi hissettirmeye başlar — seçenekleri aramak zorunda kalmadan fark etmeye başlarsınız. Gerçek rahatlık, farklı bir şey denemenin çabanız değil varsayılanınız haline geldiği türden rahatlık, genellikle aylarca süren sıradan tekrar meselesidir. Bu cesaret kırıcı bir zaman çizelgesi değil; gerçekçi bir zaman çizelgesidir ve hedefin sprint atmak değil küçük şekillerde görünmeye devam etmek olduğu anlamına gelir. Kalıcı olan değişiklikler, yapmak için motive olmanız gerekmeyecek kadar küçük olanlardır.

Kısa bir kapanış özeti

Öyleyse toplayalım. Yaratıcılık seçilmiş birkaç kişiye verilen ve geri kalanından esirgenen bir armağan değildir; daha önce orada olmayan bir şeyi üretmenin sıradan insan alışkanlığıdır ve topladığınız ham maddelerden ve yanlış olma konusunda kendinize verdiğiniz izinden inşa edilir. Mekanizma gösterişsizdir — daha fazla girdi, kötü bir denemenin daha düşük maliyeti — ve giriş noktası küçüktür: bugün yapılan, zaten sahip olduğunuz bir rutine bağlanan, sonuç için değil deneme için yargılanan tek bir bilinçli varyasyon. Önce garipliği, sonra rahatlığı bekleyin, günler atlamayı bekleyin ve iç

eleştirmenin erken gelmesini bekleyin. Bunların hiçbirisi yanlış yaptığınız anlamına gelmez. Yaptığınız anlamına gelir.

Ve tüm bunların altında daha sessiz bir nokta var, ileriye taşımaya değer. Bunu kendinizde inşa etmenizin nedeni etkileyici biri olabilmeniz değildir. Çocuğunuzun, bir şeyler deneyen, "Bilmiyorum, hadi öğrenelim" diyen, kötü bir denemeyi bir hüküm değil bir bilgi olarak gören birinin yanında büyümesidir. Doğrudan öğretilemeyen ve ancak kapılarak öğrenilebilen ders budur. Bunda iyi olmak zorunda değilsiniz. Sadece gözle görülür şekilde yapıyor olmanız yeterli. Bu yeterlidir ve bugün sizin için mümkündür.

UYGULAMA

1. Bir günlük rutin seçin ve bugün küçük bir kısmını bilerek değiştirin — farklı bir güzergâh, farklı bir sıra, farklı bir açılış sorusu.
2. Ne olduğunu not vermeden fark edin; yargılamanız gerekiyorsa, sadece "denedim mi?" diye sorun, "iyi miydi?" değil.
3. Pratiği her gün zaten olan bir şeye bağlayın ve küçük sürprizlerin gevşek bir notunu tutun.
4. Günler atladığınızda, sıfırdan başlamak yerine bir sonraki küçük şeyi yapın; korunacak bir seri yok.

İletişim: Kendini Anlatmak ve Dinlemek

Okul gününün sonunu hayal et. Çocuğun kapıdan girer, çantasını bırakır ve sen her ebeveynin sorduğu soruyu sorarsın: "Günün nasıl geçti?" Ve her ebeveynin aldığı cevabı alırsın: "İyi." Belki bir omuz silkme. Belki hiçbir şey. Sen orada koca bir öğleden sonralık merakla duruyorsun, o ise sana tek bir kelime verip kapıyı kapatmış oluyor.

Şimdi tersini düşün. Diyelim ki çocuğun sana gerçekten bir şey anlatmak istiyor — onun için önemli olan bir şey, sabahtan beri içinde taşıdığı bir şey. Duyabiliyor musun? Yoksa yan kapıdan mı çıkıyor, çarpılan bir kapı ya da hiç yoktan çıkan ani bir kavga olarak? Ve konuşmaya başladığında, gerçekten dinliyor musun, yoksa yarısı sohbette yarısı kendi kafanda mı, çoktan sıradaki cümleli planlıyor, çoktan bunun çözülecek bir sorun mu yoksa düzeltilecek bir ruh hali mi olduğuna karar veriyor musun?

Bunun evde aldığı biçimler

Bu durum çoğumuzun fark ettiğinden daha fazla biçimde karşımıza çıkar. Sürekli konuşan ama hiçbir zaman gerçek bir şeyden bahsetmeyen çocuk vardır — dinozorlar ya da futbol skorları hakkında bir bilgi seli, sohbeti güvenle yüzeyde tutar. Duygular odaya girdiği anda susan, tüm ders programını anlatabilen ama sunumdan önce korktuğunu bir kez bile söylemeyen çocuk vardır. Bolca ifade eden ama bunu yalnızca patlamalarla yapan, sesinin sakin halinin hiçbir zaman tepki almadığını öğrenmiş çocuk vardır. Ve tamamen denemeyi bırakmış çocuk vardır, çünkü yolun bir yerinde söylediklerinin hiçbir yere varmadığı sonucuna varmıştır.

Bir de bizim tarafımız var. Çoğumuz varsayılan olarak sorun çözme modunda dinleriz. Çocuğumuz bir arkadaşıyla ilgili üzgün olduğunu söyler, saniyeler içinde üç çözüm, bir kural ve kendi çocukluğumuzdan ibretlik bir hikâye sunarız. Bu iyi ebeveynlik gibi hissettirir. Çocuğun tarafındansa bir dersle bölünmek gibi hissettirir. Duyulmak istemişti; yönetildi. Bir dahaki sefere sohbeti atlayıp doğrudan sessizliğe gidecektir.

Bir de bizim tarafımızın öbür yüzü var: nasıl konuştuğumuz. Çocuklar iletişimi çoğunlukla bizi izleyerek öğrenir, öğretilerek değil. Gerçekten demek istediğimizi mi söylüyoruz yoksa imalar ve iç çekişlerle mi sarıp sarmalıyoruz, fark ederler. Yanlış yaptığımızda özür diliyor muyuz yoksa iş unutulana kadar susuyor muyuz, fark ederler. İhtiyacımız olanı mı istiyoruz yoksa tahmin edilmeyi mi bekliyoruz, fark ederler. Bunların hiçbirini adlandıramadan çok önce, kopyalıyor olurlar.

Altında yatan şey

İşte mekanizma, ve görüldüğünden daha basit. Kendini ifade etmek ve başkalarını dinlemek aynı becerinin iki yarısıdır: gerçek bir şeyi bir kişinin içinden iki kişi arasındaki boşluğa, yolda kaybolmadan taşıma becerisi. Çocuklar bununla yetişkinlerin aynı nedenlerle zorlanır — çünkü gerçek bir şey söylemek riskli hissettirir ve çünkü gerçek bir şeyi duymak bir an için kendi konumunu savunmayı bırakmanı gerektirir. İkisi de doğal gelmez. İkisi de öğrenilir.

Bir çocuk "iyi" dediğinde, bu nadiren başkaldırıdır. Genellikle düşünceden hızlı yapılmış bir hesaplama: *geçen sefer gerçek olanı söylediğimde düzeltildi, ya da önemsenmedi, ya da bir derse dönüştü, ya da sonra bana karşı kullanıldı. O yüzden bu sefer, hiçbir şey.* Sessizlik iletişimin yokluğu değildir. Başka hiçbir karar verecek gücü olmayan biri tarafından verilmiş, güvenlikle ilgili bir karardır. Bu yüzden daha sert sormak işe yaramaz — daha fazla baskı hesaplamayı doğrular. Bunu değiştiren şey, çocuğun tekrar tekrar gerçek olanın söylenebileceğini ve kötü bir şey olmadığını keşfetmesidir.

Dinleme yarısının kendi mekanizması vardır. Birini gerçekten duymak için kendi tepkini bir an geride tutman gerekir. Bu gerçekten zordur ve en çok sevdiğimiz insanlarla en zordur, çünkü onların sorunları bizim çözmemiz gereken sorunlar gibi hissettirir. Chuck Stecker, *Men of honor, women of virtue* (2006) kitabında dinlemeyi, karşıdaki kişiyi kendi cevap verme dürtünün önüne koyma disiplini olarak çerçeveler — ve o kitap başka ne hakkında olursa olsun, gözlem geçerlidir: sözünü kesmemizin nedeni, kendi rahatımızın odada sessizce öncelik alıyor olmasıdır. Çocuklar bu öncelik kaymasını anında hisseder. Kendilerinin asıl mesele olduğu bir sohbetle, gündemindeki bir madde oldukları bir sohbet arasındaki farkı anlarlar.

O halde her iki yarı da aynı küçük şeye dayanır: aranızdaki boşluğun, gerçeğin oradan geçebilmesi için yeterince güvenli olup olmadığına. O boşluğu tutarlı biçimde inşa et — üstüne atlamadan dinle, saklanmadan konuş — ve "iyi" gevşemeye başlar. Bir gecede değil, tek bir sohbet yüzünden de değil. Ama mekanizma, büyük beyanların olmadığı kadar güvenilirdir.

Bugün atabileceğin küçük bir adım

İşte adım, ve kasıtlı olarak küçük: bu akşam, çocuğun konuşurken, ne yapıyorsan bırak ve iki dakika boyunca ona tüm dikkatini ver. Hikâye bitene kadar değil. İki dakika. Telefon yüzüstü, eller hareketsiz, gözler onda. Bilgece bir şey söylemek zorunda değilsin. Hiçbir şeyi çözmek zorunda değilsin. Sadece yüz yirmi saniye boyunca tamamen orada olman gerekiyor.

Kulağa önemli olamayacak kadar küçük geliyor. Mesele de bu. Büyük ebeveynlik değişimleri başarısız olur çünkü yeni bir kişilik talep ederler; bu ise iki dakika istiyor. Ve iki dakikalık bölünmemiş dikkat, kelimelerin iletemeyeceği çok özel bir mesaj gönderir: *söylediğin şey tam varlığıma değer*. Çocuklar bu mesajı, iletişimin önemi hakkındaki herhangi bir konuşmadan çok daha fazla kaydeder.

Devam ettirmek için, her gün zaten olan bir şeye bağla — akşam yemeği, eve dönüş yolu, yatma vakti — böylece hatırlamana bağlı olmasın. Sonra, iki dakika kolay gelmeye başlayınca, kendi kendine uzamasına izin ver. Bazı akşamlar doksan saniyede bitecek; bazı akşamlar iki dakika yirmiye açılacak ve neredeyse fark etmeyeceksin. İkisi de iyi. Adım süre değil. Adım, çocuğun konuştuğunda tamamen ona dönme alışkanlığı, öyle ki haftalar içinde öğrensın — talimatla değil, kanıtla — seninle konuşmanın riske değer olduğunu.

Aynı gün için bir parça daha, çünkü bu becerinin iki yarısı var: çocuğunun başka birini bu şekilde dinlediğini görmesine izin ver. Gösteriş için değil, sadece gerçekten — eşini, bir komşuyu, telefonda bir büyükanneyi. Çocuklar dinleme yarısını çoğunlukla kendi evlerinde tam dikkatin neye benzediğini izleyerek öğrenir ve gerçek dikkatle nazık bir oyun arasındaki farkı anlarlar. Kopyalayıp kopyalayamayacakları senin elinde değil. Görüp görmeyecekleri senin elinde.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

İlk tökezleme neredeyse anında gelir: iki dakikayı verirsın, çocuğun bir şey söyler ve eski refleksin sen durduramadan ateşlenir — tavsiye, düzeltme, bir uyarı. Kendini dersin ortasında duyarsın ve anın kapandığını hissedersın. Ne yaparsın? Bunu kendi başarısızlığın üzerine bir drama dönüştürme. Sadece hafifçe söyle: "Pardon — sözünü kestim. Devam et." Tamir, pişmanlık değil. Çocuklar kusursuz dinleyicilere ihtiyaç duymaz; tökezledikten sonra geri dönen dinleyicilere ihtiyaç duyar. Aslında fark eden ve tamir eden bir ebeveyn, kusursuz bir ebeveynin asla öğretemeyeceği bir şey öğretir: sohbetler hataları atlatır.

İkinci tökezleme sessizliktir. Tam dikkatini verirsın ve hiçbir şey alamazsın — bir omuz silkme, bir "hiçbir şey", bir konu değişikliği. Dürtü itmektir, daha sıcak bir sesle üç soru daha sormaktır. Diren buna. Açık bir kapıdan sonra gelen sessizlik sana bir reddediş değildir; genellikle çocuğun kapının gerçekten açık olup olmadığını kontrol etmesidir. İtersen, soruyu cevaplamış olursın — hayır, bu bir teklif değil, bir zorla alma. Bunun yerine kapıyı görünür biçimde açık bırak ve oradan uzaklaş: "Tamam. Konuşmak istersen buralardayım." Sonra gerçekten buralarda ol, etrafta dolanmadan. En iyi sohbetlerin bazıları davetten bir saat sonra, bir kapı aralığında, yan yan, kimse göz teması kurmazken başlar.

Üçüncü tökezleme büyük olanı — çocuğunun nihayet gerçek olanı söylediği an ve bu seni endişelendiren bir şey. Bir korku, bir hata, okulda olan bir şey. Bütün bedeninin tepki vermek ister. Bu, ilk dört bölümün doğru inşa ettiği sınavdır ve dürüst olmak gerekirse çoğumuz ilk birkaç seferde başarısız oluruz. Yardımcı olan şey, neyin geleceğini bilmeden önce ilk cümlelerin ne olacağına önceden karar vermektir. Kapıyı açık tutan bir şey yap: "Bana söylediğin için teşekkür ederim." Bu cümle sana kendi yüzünü yönetmek için on saniye kazandırır ve çocuğa dürüstlüğü doğru karar olduğunu söyler. İçerikle sonra ilgilenilebilirsin. Koruduğun ilk şey, konuşmanın gerektirdiği cesarettir.

Zamana gelince: ilk iki haftanın garip hissettirmesini bekle, çünkü eski bir alışkanlığa karşı yeni bir alışkanlık inşa ediyorsun ve eskiler kolay pes etmez. Her şeyi doğru yapsan bile "iyi"nin bir süre devam etmesini bekle — çocuğun güvenlikle ilgili hesaplaması yıllar içinde inşa edildi ve yavaş güncellenir. Günlerle değil, aylarla düşün. Gerçekçi umut, gelecek hafta sonuna kadar dönüşmüş bir ev değil. Birkaç ay sonra "iyi"den önce biraz daha uzun bir duraklama fark etmen, ya da gerçek olanın çekilmeden ortaya çıktığı bir akşam. O küçük işaretler değişimdir. Daha yüksek sesle hiçbir şey vaat edilmiyor ve daha yüksek sesle hiçbir şeye ihtiyaç yok.

Kısa bir kapanış özeti

İletişim, aranızdaki boşluğun gerçeğin oradan geçebilmesi için yeterince güvenli olup olmadığına dayanır. İyi dinlemek, karşındaki kişiyi sohbetin asıl meselesi yapacak kadar kendi tepkini geride tutmak demektir. İyi konuşmak — çocukların seni izleyerek öğrendiği yarı — gerçekten doğru olanı söylemek, imalar ve iç çekişlerle sarmamak demektir. Kapıda seni karşılayan "iyi" başkaldırı değildir; güvenlikle ilgili küçük, hızlı bir karardır ve ancak gerçek olanın bedelsiz söylenebileceğine dair tekrarlanan kanıtlarla gevşer.

Senin payın görüldüğünden küçük. İki dakika tam dikkat, tökezlediğinde ders yerine bir tamir ve konuşmanın gerektirdiği cesareti koruyan bir ilk cümle — *bana söylediğin için teşekkür ederim*. Hiçbiri dramatik değil. Hepsi, aylar boyunca tekrarlandığında, çocuğunun seninle bir sohbette nelerin mümkün olduğuna inandığını değiştirir.

UYGULAMA

- Bu akşam, çocuğun konuşurken ona iki tam dakika bölünmemiş dikkat ver — telefon aşağıda, eller hareketsiz, o bitirene kadar tavsiye yok.
- Sözünü keser ya da ders verirken, hafifçe söyle: "Pardon — sözünü kestim. Devam et," ve devam etmesine izin ver.
- Sana sessizlik verirse, kapıyı açık bırak ("Konuşmak istersen buralardayım") ve zorlama.
- Sana gerçek bir şey söylediğinde, ilk cümle "Bana söylediğin için teşekkür ederim" olsun ve içerikle sonra ilgilen.

İş Birliği: Birlikte Başarmanın Gücü

Çocukların birlikte bir şey inşa etmeye çalıştığı son ana bir düşünün. Belki bir battaniye çadırıydı, belki kendi uydurdıkları kurallarla oynadıkları bir oyundu, belki de sadece kimin ejderha olacağına karar vermeye çalışıyorlardı. Birinin "Bu adil değil" demesi, birinin öfkeyle çekip gitmesi ya da bir çocuğun sessizce her şeyi ele alıp diğerleri izlerken işi tek başına bitirmesi ne kadar sürdü? Daha zor soru şu: Bu olduğunda, biri araya girip onlara bundan sonra ne yapacaklarını öğretti mi — yoksa o an öylece geçip gitti, herkes biraz hüsrarla ve hiçbir şey öğrenmeden?

Bu sahne her gün düzinelerce küçük biçimde tekrarlanır. Aynı oyuncak için tartışan iki çocuk. Okulda bir çocuğun her şeyi yaptığı, geri kalanının kaytardığı bir grup projesi. Bir kutu oyunu sırasında hep kendi dediğinin olmasında ısrar eden, ta ki oyun kimse için eğlenceli olmaktan çıkana kadar, bir kardeş. Parkta bir oyuna katılmak isteyip de kenarda bekleyen, sormak için kelimeleri bulamayan bir çocuk. Bir maçı kaybettiği anda dağılan bir takım, çünkü kimse birlikte kaybetmeyi öğrenmemiş. Bunların hiçbirisi felaket değil. Bunlar başka insanlarla bir arada olmanın olağan sürtünmesidir — ve işte tam da işbirliğinin inşa edildiği, ya da edilmediği yer burası.

Aslında Altta Neler Oluyor

Çocuklar birlikte çalışmakta zorlandığında, bu genellikle bencil ya da kötü davranışlı olduklarından değildir. Çünkü işbirliği bir kişilik özelliği değil, bir beceridir ve her beceri gibi küçük parçalar halinde öğrenilmesi gerekir. Paylaşmak, aynı anda kafanızda iki fikri tutmak demektir: ben ne istiyorum, sen ne istiyorsun. Uzlaşmak, sonucun tam istediğiniz gibi olmayacağını kabul etmek demektir. Sırayla yapmak, bir şeyi istemekle onu elde etmek arasındaki gecikmeye katlanmak demektir. Bunların her biri gerçekten zordur ve her biri yavaş yavaş gelişir.

Aynı çatışmaların tekrarlanmasının nedeni, çocukların aynı tamamlanmamış becerileri pratik etmeleridir. Kapıp alan bir çocuk, kaba olmayı planlamıyordur — sadece dürtü ile eylem arasındaki duraklamayı henüz inşa etmemiştir. Hep lider olmak isteyen bir çocuk illa patronluk taslamıyordur; kontrol onda olmadığına kendini güvende hissetmeyi henüz bilmiyor olabilir. Tekrarı bir karakter kusuru değil de eksik bir becerinin işareti olarak gördüğümüzde, tepkimiz değişir. Çocuğu düzeltmek yerine beceriyi öğretmeye başlarız.

Adlandırmaya değer bir katman daha var. Yetişkinler çoğu zaman çocukların işbirliğini kendi başlarına çözeceklerini varsayar, tıpkı başka pek çok şeyi çözüyor göründükleri gibi. Ama ekip çalışması, yalnızca maruz kalmayla pek gelişmeyen ender şeylerden biridir —

çocuklar yıllarca gruplar içinde bulunup yine de müzakere etmeyi öğrenemeyebilir, çünkü kimse onlara nasıl yapılacağını göstermemiştir. Allan Pease, *Why Men Want Sex and Women Need Love* (2003) kitabında iletişim tarzlarının insanlar arasında farklılık gösterdiğine ve çatışmalarımızın çoğunun birbirimizin sinyallerini yanlış okumaktan kaynaklandığına dikkat çeker — yetişkinlerin bile rutin olarak birbirini yanlış anladığını hatırlatan faydalı bir nottur bu, dolayısıyla çocukların bu konuda yardıma ihtiyaç duymasına şaşmamalı.

İyi haber şu ki bu, var olan en öğretilabilir becerilerden biridir ve özel ekipman, program ya da gününüze fazladan bir saat gerektirmez. İşbirliğinin pratik edildiği küçük anları fark etmeyi gerektirir — paylaşılan oyuncak, tartışılan kural, dağılmakta olan oyun — ve bunları kapatılması gereken kesintiler değil, beceriyi inşa etme fırsatları olarak görmeyi. Gerçek iş tam da burada başlıyor ve bir sonraki durağımız burası.

Bugün Atabileceğiniz Küçük Bir Adım

Bu hafta sıradan bir an seçin — bir kutu oyunu, bir yemek, bir araba yolculuğu — ve onu ele alış biçiminizde tek bir şeyi değiştirin. Anlaşmazlığı çocuklar adına çözmek yerine, sesli olarak adlandırın ve onlara geri verin: "İkiniz de mavi taş olmak istiyorsunuz. Bu konuda ne yapacaksınız?" Sonra bekleyin. Gerçekten bekleyin, rahatsız olsa bile, kolay çözümü görüyor olsanız bile. Beklemek, alıştırmamanın tamamıdır.

Diyelim ki iki çocuğunuz oyunu kimin seçeceği konusunda tartışıyor. Şöyle diyebilirsiniz: "Farklı oyunlar istiyor gibisiniz. İkinize de uyan bir yol bulabilir misiniz?" ve sonra sessiz kalın. Bazen sizi şaşırtacaklar. Bazen şaşırtmayacaklar ve bir yedek plana ihtiyacınız olacak: "İki dakika içinde karar veremezseniz, bu sefer yazı tura atacağız." Bu yedek plan bir başarısızlık değil — sorunun etrafına çekilmiş bir çittir ve çocuklar çitin içinde daha iyi çalışır.

Devam ettirmek kulağa geldiğinden daha basit: tekrarlayan bir an seçin ve onu pratik noktanız yapın. Aynı oyun gecesi, aynı pazar kahvaltısı, aynı bölüşülecek ev işi. Aynı küçük durumu tekrarlamak, bir becerinin yerleşmesini sağlayan şeydir. Her çatışmayı bir derse dönüştürmenize gerek yok — her seferinde aynı şekilde ele alınan güvenilir tek bir nokta, gelecek hafta unutacağınız bir düzine tek seferlik konuşmadan daha fazlasını yapacaktır.

İnsanların Genellikle Tökezlediği Yer

En yaygın tökezleme, çok hızlı araya girmektir. Kibar görünür — kavganın durmasını istersiniz — ama yetişkinler her anlaşmazlığı çözdüğünde, çocuklar anlaşmazlıkların

başkasının düzeltmesi gereken bir şey olduğunu öğrenir. İkinci tökezleme bunun tersidir: o kadar tamamen geri çekilmek ki çocuklar, henüz araçlarına gerçekten sahip olmadıkları bir sorunla baş başa kalsınlar. Denge, yakınlarda kalmak, gördüğünüzü adlandırmak ve yalnızca işler acımasızlaştığında ya da birisi zarar gördüğünde araya girmektir.

İşler ters gittiğinde — ve gidecektir — sonrasında nutuk çekme dürtüsüne direnin. Kısa, sakın bir onarım daha iyi işler: "Epey gürültülü oldu. Bir dahaki sefere ne denersiniz?" Herkes sakinken sonradan sorulan tek bir soru, tartışmanın tam ortasında verilen bir konuşmadan daha fazlasını yapar. Ve aynı çatışma tekrar tekrar geri geliyorsa, bu yaklaşımın başarısız olduğunun işareti değildir. Bu, tam da pratik gerektiren beceriyi bulduğunuzun işaretidir ki bu faydalı bir bilgidir.

Gerçekçi olarak bu ne kadar sürer? İsteddiğinizden daha uzun ve değişimler tek bir atılım yerine küçük artışlarla gelir. Bir çocuğun kapıp almadan önce duraklamaya başlaması veya istemeden bir uzlaşma önermesi için günler değil, haftalar bekleyin. Bazı becerilerin yerleşmesi çok daha uzun sürer ve bazı durumlar çocuğun ergenlik çağının ortalarına kadar dağılmaya devam edecektir. Bu başarısızlık değil — bu, aile hayatının olağan karmaşası içinde yavaşça gerçekleşen normal gelişimdir. Amacınız kusursuz uyumlu bir ev değil. Amacınız, başkalarının yanındayken eskisinden daha sık olarak uzanabileceği birkaç aracı olan bir çocuk.

Kapanış Sözü

İşbirliği özel programlardan ya da tek bir içten konuşmadan büyümeyiz. Günlerinizi hâlihazırda dolduran aynı küçük anlardan büyür — paylaşılan oyuncak, tartışılan kural, dağılmak üzere olan oyun. Bu anları kesinti değil pratik olarak gördüğünüzde, yalnızca öğleden sonrayı atlatmış olmazsınız. Çocuğunuza hayatının geri kalanında kullanacağı bir şey veriyorsunuz: başkalarıyla çalışabilme, kendi istediğini isterken başkasının isteklerine de yer bırakabilme ve işler zorlaştığında odada kalabilme yetisi. Sabır göstermeye değer bir beceri bu.

UYGULAMA

1. Bu hafta tekrarlayan bir an seçin (oyun gecesi, bir yemek, ev işlerini bölüşmek) ve onu işbirliği pratik noktanız yapın.
2. Bir dahaki sefere orada bir anlaşmazlık başladığında, sesli olarak adlandırın ve çocuklara nasıl çözeceklerini sorun — sonra sessiz kalın ve denemelerine izin verin.
3. Takılıp kalırlarsa, tam bir çözüm yerine tek bir basit çit önerin (yazı tura, bir zamanlayıcı).
4. Sonradan, herkes sakinken kısa bir soru sorun: "Bir dahaki sefere ne denersiniz?"

Dijital Okuryazarlık: Ekranla Sağlıklı İlişki

Hiç çocuğunuza bir tablet verip sakinleştiğini, sessizleştiğini izlediğiniz ve aynı anda birbirine zıt iki şey hissettiğiniz oldu mu — sakinleşmiş olmasının verdiği rahatlama ve tam adını koyamadığınız küçük bir endişe yumağı? Konuştuğum çoğu ebeveyn bu duyguyu iyi bilir. Ekran ortamı yatıştırır, sonra bir an sonra iyi bir şey mi yaptınız yoksa pişman olacağınız bir şey mi diye düşünmeye başlarsınız. Durmak pek de rahat bir yer değildir.

O an yüz farklı şekle bürünür. Yemek gelene kadar huzursuz dört yaşındakinin telefonla mutlu kaldığı restoran masasıdır. Tabletten bir tartışmayı bitirdiği araba yolculuğudur. Yukarı çıkıp bir ekranın başına kaybolan ve iki saat sonra gözlerini kırıştırarak, biraz uzaklaşmış halde aşağı inen on yaşındakidir. Bir grup sohbetinde yaşıyor gibi görünen ve gerçekte ne yaptığını sorduğunuzda omuz silken gençtir. Sessizce bir tarayıcı sekmesine kayan ödevdir. Yorgun olduğunuz ve "iPad'i alabilir miyim?" sorusuna dürüst cevabın evet olduğu yağmurlu öğleden sonradır, çünkü yirmi dakikaya ihtiyacınız vardır. Bunların hiçbirisi felaket değildir. Tam da bu yüzden tekrar ederler.

Ortak noktalarının ne olduğuna dikkat edin. Her birinde ekran sizin için bir iş yapıyor — yatıştırıyor, dikkat dağıtıyor, eğlendiriyor ya da huzuru koruyor. Bu bir ebeveynlik başarısızlığı değildir. Bu, en az direnç yoludur ve dünyadaki her yetişkin bazen bu yolu seçer. Ama bunu net görmeye değer, çünkü o anda küçük bir sorunu çözen bir araç, sessizce her sorunun varsayılan cevabı haline gelebilir. Soru, çocuğunuzun ekran kullanıp kullanmadığı değildir. Kullanacaklar ve kullanmalılar, çünkü içinde büyüdükleri dünya onların üzerinde dönüyor. Soru, ekranların hayatlarında birçok şeyden biri mi olduğu, yoksa her şeyin kendisine göre ölçüldüğü şey haline mi geldiğidir.

Aslında Yüzeyin Altında Ne Oluyor

Şimdi yüzeyin altında neler olup bittiğinden bahsedelim, çünkü bu, bütün tabloyu paniğe kapılmadan görmeyi kolaylaştırır.

Anlaşılması gereken ilk şey, ekranların dikkati tutmakta kasıtlı olarak iyi olduğudur. Bir ekran sürekli küçük ödüller sunar — yeni bir video, bir beğeni, geçilen bir seviye, bir bildirim — ve her biri hızlıca gelir. Bir çocuğun beyni, her beyin gibi, hızlı ödülleri fark etmeye ve bir sonrakini istemeye programlanmıştır. Bu bir karakter kusuru değildir ve gençlere özgü de değildir. Telefonu çoğu yetişkinin eline verin, aynı şey olur. Bir şey sizi hızlı ve sık ödüllendirdiğinde, ona dikkat vermek kolaylaşır; sizi yavaş ödüllendiren şeylere — bir kitaba, bir sohbe, yarım kalmış bir çizime — dikkat vermek zorlaşır.

Mekanizma budur. Ekran kötü olduğu için değil. Çok ama çok iyi bir şekilde ilgi çekici olduğu için ve yavaş şeyler kıyasla kaybeder.

İkinci katman, ekranın neyin yerini aldığıdır. Kaydırarak geçirilen her saat, can sıkıntısıyla geçirilmeyen bir saat demektir ve can sıkıntısının faydalı olduğu ortaya çıkar. Can sıkıntısı, çocuğun ilk kez kendi hayal gücüne uzanmak zorunda kaldığı yerdir — bir oyun icat etmek, pencere kenarındaki bir böceğı fark etmek, bir duygunun ne olduğunu anlayana kadar onunla oturmak. Ekran bu boşluğu o kadar tamamen doldurur ki boşluk hiç açılmaz. Aynı şey hayal kırıklığı için de geçerlidir. Zor bir bulmacayla uğraşmak, bir oyunu kaybetmek, sıra beklemek — bu küçük zorluklar sabrı ve problem çözmei inşa eder. Ekran hepsinden bir kaçış kapısı sunar. Yani mesele sadece ekranın içeri ne koyduğu değil; dışarıda ne tuttuğudur. Büyümenin kendisinden oluştugu sürtünmeyi düzleştirip yok eder.

Üçüncü katman, bunun günler ve yıllar boyunca tekrar etmesini sağlayan katmandır. Ekranlar bir çocuğun tek başına oluşturduğu bir alışkanlık değildir — aile rutinlerine dokunmuştur. Tablet, yemek saatlerinin sakin kalma yoluysa, o zaman yemek saatleri sessizce herkese birlikte olmanın zor olduğunu ve ekranın çözüm olduğunu öğretiyordu. Telefon, süpermarketteki bir mızızlanmaya otomatik tepkiyse, o zaman mızızlanma telefonun geleceğini öğrenir. Ebeveynler bu kalıplara düştükleri için zayıf değildir; kalıplar işe yaradığı için oluşur, ta ki işe yaramayana kadar. Ve kalıp günün ritmine yerleştiğı için her sabah kendini yeniler. Dramatik bir şey olması gerekmez. Rutin kendini yeniden üretir ve çok geçmeden kimse onu seçtiğini pek hatırlamaz.

Ekranları yasaklamanın genellikle başarısız olmasının nedeni budur. Bir yasak, ekranı sorun olarak görür, ama ekran yalnızca daha küçük, gerçek bir sorunun çözümüydü — yorgun bir ebeveyn, sıkılmış bir çocuk, günde bir boşluk. Çözümü elinizden alın, sorun hâlâ orada durur, bu yüzden baskı birikir ve ekran geri gelir, genellikle öncesinden daha fazla yüklenmiş olarak. Çocuk ilginç olanın yasak olduğunu öğrenir, bu da onu daha az değil daha çekici kılabilir. Şeyleri gerçekten değiştiren şey kaldırma değil, yerine koyma ve rehberliktir: altta yatan ihtiyacı karşılayan bir şey bulmak ve seçme becerisini öğretmek.

Gerçek iş budur ve kulağa geldiğinden daha küçük ve daha istikrarlıdır — dramatik bir dijital detoks değil, yavaş yavaş farkındalık inşa etmek. Amaç ekranlardan kaçınan bir çocuk değildir. Amacı, bir ekranı eline alabilen, istediğı şey için kullanabilen, tekrar bırakabilen ve bir şey eksikmiş gibi hissetmeyen bir çocuktur. Kullanmaktan kullanılmaya kaydığını fark eden ve geri dönebilen biri. Sağlıklı bir ekran ilişkisi aslında böyle görünür ve bu bir beceridir, kişilik özelliğı değil — bu da öğretilebileceğı anlamına gelir.

Bugün Atabileceğiniz Küçük Bir Adım

Gün bitmeden yapabileceğiniz bir şey var ve o kadar küçük ki ondan çekinmeyeceksiniz. Ailenizin rutininde bir ekran anı seçin — sadece bir tane — ve yalnızca etrafında olanları değiştirin, ekranın kendisini değil. Belki yemek saatlerindeki tablettir, ya da arabada uzatılan telefondur, ya da herkesin kendi cihazına kaydığı akşam saatidir. Yeni bir yasa ilan etmeyin. Bir felsefe açıklamayın. Sadece o anı biraz daha paylaşılan ya da biraz daha sınırlı hale getirin ve ne olduğunu görün.

Diyelim ki yemek saatindeki tableti seçtiniz. Bu akşam, siz yemek yerken tablet başka bir odada kalıyor ve basit bir soru hazır tutuyorsunuz — "Günün en güzel kısmı neydi?" ya da "Bugün fark ettiğin garip ya da komik bir şey var mı?" Zekice olması gerekmiyor. Orada olması gerekiyor, böylece ekranın eskiden doldurduğu boşluk insani bir şeyle dolsun. Çocuk itiraz ederse, ki edebilir, tartışmaz ya da ders vermezsiniz. Sadece sıcak bir şekilde ve dramasız, "Tablet yarın bizimle yemek yiyecek — şu an yemek vakti," dersiniz ve rahatsızlığın birkaç dakika sürmesine izin verirsiniz. Gececektir. Genellikle geçer, beklediğinizden daha hızlı.

İşin püf noktası, aynı anda iki şey yapmış olmanızdır: kolay çözümü kaldırdınız ve yerine bir şey koydunuz. İşte bu ikinci kısım kalıcı olmasını sağlar. Tek başına kaldırma bir çocuğa ceza gibi gelir ve cezalar direnişi davet eder. Yerine koyma biraz farklı bir akşam gibi gelir ve çoğu çocuk birkaç gün içinde biraz farklı bir akşama uyum sağlar — özellikle siz odanın öbür ucundan izlemek yerine yanlarında oturuyorsanız.

Sonra devam ettirmek için, ikinci bir anı ancak birincisi normal hissettikten sonra seçin. Bu bir hafta da sürebilir üç hafta da; bir takvim yok. Cazibe her şeyi bir anda elden geçirmektir — sabahlar, araba, akşamlar, hafta sonları — ve bu cazibe düşmandır. Büyük değişiklikler yorgun bir gün geldiği anda çöker ve sonra bir şeyde başarısız olmuş gibi hissederek eski rutine dönersiniz. Sabit tutulan bir an, denenip terk edilen beş andan daha değerlidir.

İnsanların Genellikle Tökezlediği Yer

İlk tökezleme nüksedir. Yeni rutini birkaç gün sürdürürsünüz, sonra gerçekten zor bir öğleden sonra gelir — bir öfke nöbeti, bir iş görüşmesi, geç bir akşam yemeği — ve ekran huzur satın almak için çocuğun eline geri döner ve her şeyin dağıldığını hissedersiniz. Dağılmadı. Bu başarısızlık değil; değişimin olağan dokusudur. Önemli olan sonra ne yaptığınızdır ki o da dramatik bir şey değildir: bir sonraki yemek saatinde tablet yine diğer odadadır ve siz aksaklığı tutulmayan bir söz değil de kaçırılmış tek bir nefes gibi görerek devam edersiniz. Bir çocuğun gerçekten özümsemediği şey günler boyunca mükemmellik değil, haftalar boyunca tutarlılıktır. Bir rutini hiç terk etmediğinizi görmekten çok, ona geri döndüğünüzü görmekten çok daha fazlasını öğrenirler.

İkinci tökezleme müzakere tuzağıdır. Bir çocuk direnir — tartışır, surat asar, pazarlık eder — ve yetişkin, adil ve makul olmak isteyerek müzakere etmeye başlar: "Beş dakika daha, sonra kapanıyor." Sorun şu ki müzakere, rutini pazarlık konusu yapılabilen bir şeye dönüştürür ve çocuk ısrarın işe yaradığını hızla öğrenir. Çözüm sert olmak değildir. Sakin ve kısa olmaktır. Kısa, sıcak bir cümle, gerekirse tekrarlanan, tartışma eklenmeden: "Zamanlayıcı çaldığında kapanır ve bu böyledir." Çocuklar net sınırları, değişen sınırlardan çok daha kolay kabul eder. Sınırın kızgın olması gerekmez; sadece istikrarlı olması gerekir.

Üçüncü tökezleme ebeveynin kendi cihazıdır. Lokmalar arasında kendinizinkini kontrol ederken çocuğa ekranın odanın amacı olmadığını söylemek zordur. Çocuklar bunu, hiçbir dersin geri alamayacağı bir hızda fark eder. Bu, mükemmel olmanız gerektiği anlamına gelmez — hiçbir yetişkin mükemmel değildir — ama küçük, görünür bir jest yapmak yardımcı olur: kendi telefonunuz akşam yemeğinde yüzü aşağı dönük kalır ya da yüksek sesle söylersiniz, "Ben de şimdi kendiminkini kaldırıyorum." Bir çocuğun sizi bir şey yaparken görmesi, açıkladığınız her şeyden daha fazla ağırlık taşır. Bu her saat örnek davranış talebi değildir; sadece rutinin dayatılan değil, paylaşılan olduğunun kabulüdür.

Ne kadar sürdüğüne gelince — dürüst olmak gerekirse, motivasyon kitaplarının öne sürdüğünden daha uzun ve en kötü korkularınızdan daha kısa, o korkular her neyse. İlk bir iki hafta genellikle en rahatsız edici olanıdır, çünkü eski kalıp hâlâ en az direnç yoludur ve yenisi henüz alışkanlık değildir. Sonraki haftalarda bir yerde, yeni rutin bir çabadan çok evinizde işlerin nasıl yapıldığı gibi hissettirmeye başlar. Ve en önemlisi, başarının ölçüsü hiç ekrana uzanmayan bir çocuk değildir. Zamanla ekrana biraz daha az aciliyetle, biraz daha bilinçli uzanan ve odayı boş hissettirmeden bırakabilen bir çocuktur.

Kısa Bir Kapanış Özeti

Ekranlarla sağlıklı bir ilişki onları yasaklayarak inşa edilmez, çünkü bir yasak sembolle ilgilenir ve gerçek ihtiyacı dokunulmadan bırakır. Ekranın altta ne yaptığını anlayarak inşa edilir — dikkati tutmak, can sıkıntısı ve hayal kırıklığının bir şey öğreteceği boşlukları doldurmak ve her gün kendini yenileyen aile rutinlerine yerleşmek. Bu katmanları gördüğünüzde, amaç daha net ve daha yumuşak hale gelir: kaçınma değil, farkındalık. Bir ekranı bilerek eline alan, istediği şey için kullanan, tekrar bırakan ve olduğu yerde bir boşluk hissetmeyen bir çocuk. Bu bir beceridir ve her beceri gibi pratikle, küçük yerine koymalarla, istikrarlı sınırlarla ve sarsıntılı bir günün ardından bile rutine dönen bir yetişkinle büyür.

UYGULAMA

**

- Bugün bir ekran anı seçin — bir yemek saati, bir araba yolculuğu, bir akşam saati — ve yalnızca etrafındakini değiştirin: cihazı odadan çıkarın ve çocuklar için hazır bir sorunuz olsun.
- Zor bir gün eski rutini geri getirirse, suçluluğu atlayın. Rutine bir sonraki seferinde geri dönün.
- Direnmeye kısa, sıcak bir cümleyle, sakince tekrarlayarak cevap verin — müzakere yok, ders yok.
- Kendi küçük görünür jestinizi yapın: telefonunuzu aynı anda kaldırın ve bunu yüksek sesle söyleyin.
- İkinci bir değişiklik seçmeden önce ilkinin normal hissettirmesini bekleyin.

Öz Yönetim: Kendi Kendine Öğrenmek

Hiçbir çocuğun gerçekten bitirmek istediği bir şeyi yapmak için oturduğunu — bir resim, bir maket, oyunda bir bölüm — ve sonra ilk heyecanlı dakikayla son dakika arasında bir yerde her şeyin dağıldığını izlediniz mi? Kâğıt yarıda bırakılmıştır. Maket parçaları kutuya geri dönmüştür. Oyun kapatılmış ve başka bir şey açılmıştır. Ne olduğunu sorduğunuzda ise cevap belirsizdir: sıkıcı oldu, zorlaştı, sonra ne yapacaklarını bilemediler.

Belki o anda bir şey tanıdık geldi. Belki siz de aynı şeyi hissettiniz — özgürce seçtiğiniz bir görevin karşısında durup yine de sonuna kadar götüremediğiniz oldu. Bu bölüm, işte o küçük, sıradan çöküş hakkında — bir başarısızlık olduğu için değil, öz yönetimin ya inşa edildiği ya da hiç inşa edilmediği tam o nokta olduğu için.

Bu durum birçok şekilde karşımıza çıkar. Bazen beş projeye başlayıp hiçbirini bitirmeyen bir çocuktur. Bazen sevdiği bir şey üzerinde saatlerce çalışabilen ama görev sıkıcı ya da verilmiş olduğunda tamamen donan çocuktur. Bazen gerçekten bir enstrüman çalışmayı niyet edip sonra gün bitene kadar yüz tane küçük erteleme sebebi bulan çocuktur. Bazen tam tersi bir sorun gibi görünür: sürekli çalışan ama ne üzerinde çalışacağını hiç seçmeyen, bir sonraki adımın söylenmesini bekleyen bir çocuk. Ve bazen hepsinden daha sessizdir — hiç başlamayan bir çocuk, çünkü başlamak karar vermek demektir ve karar vermek ağır gelir.

Bütün bu şekillerin ortak noktası, çocuğun tembel ya da bozuk olmamasıdır. Altında bir şey eksik ya da gelişmemiştir ve her durumda aynı şeydir.

Aslında altta ne oluyor

Öz yönetim, çoğu yetişkinin de bilinçli olarak hiç öğrenmediği üç sessiz yeteneğe dayanır: hedef belirlemek, zamanı yönetmek ve kimse başında dikilmediğinde kendini devam ettirmek. Ayrı beceriler gibi görünürler ama bir zincir olarak çalışırlar. Hedef belirsizse zamanın tutunacak bir şeyi yoktur. Zaman yapısızsa disiplinin koruyacak bir şeyi yoktur. Ve disiplin yalnızca bir yetişkinden ödünç alınıyorsa, yetişkin odadan çıktığı anda kaybolur.

Önce hedef belirlemeyi ele alalım. "Resimde daha iyi olmak istiyorum" diyen bir çocuk aslında bir hedef belirlememiştir — bir dilek söylemiştir. Bir dileğe başlanamaz, çünkü içinde ilk adım yoktur. Çocuğun ihtiyacı olan şey, bir dileği küçük ve görünür bir şeye dönüştürme alışkanlığıdır: "resimde daha iyi olmak" değil, "bugün bir el çiz." Buradaki mekanizma basit ve gözden kaçması kolaydır. Beyin somut bir sonraki adım üzerinde

harekete geçebilir; soyut bir niyet karşısında takılır. Bir çocuk bir projeyi yarıda bıraktığında, bu genellikle motivasyon tükendiği için değil, sonraki adım hiçbir zaman görülebilecek kadar küçük yapılmadığı içindir.

Zaman da aynı şekilde işler. Küçük çocuklar neredeyse tamamen şimdiki anda yaşar ve bu bir kusur değildir — gelişimleri tam orada gerçekleşir. Zamanın sınırlı bir kaynak olduğu, burada harcanan bir saatin orada harcanmayan bir saat olduğu duygusu, deneyim yoluyla yavaşça inşa edilmesi gereken bir şeydir. Bir öğleden sonrayı "boşa harcayan" çocuk size meydan okumuyordur; gerçekten henüz öğleden sonrayı kenarları olan bir kap gibi hissetmiyordur. Bu yüzden kurallar olarak öğretilen zaman yönetimi — programlar, zamanlayıcılar, çizelgeler — çoğu zaman üzerinden kayıp gider. Kurallar takip edilebilir ama arkalarındaki hissedilen zaman duygusunun büyümesi gerekir ve bu da seçimle yapılan küçük, tekrarlanan karşılaşmalarla büyür: bu mu o mu, şimdi mi sonra mı, bunu bitir sonra şuna başla.

Sonra üçünün en yanlış anlaşılana olan öz disiplin var. Genellikle bir tür güç olarak hayal edilir, insanın irade yoluyla uyguladığı bir şey. Gerçekte irade, sistemin en güvenilir parçasıdır — uykuya, ruh haline ve açlığa göre dalgalanır ve er geç tükenir. Bir çocuğu bir göreve asıl bağlayan şey, net sonraki adımların, hedef üzerinde sahiplik duygusunun ve doğru eylemi yanlış olandan biraz daha kolaylaştıran bir ortamın karışımıdır. Kendi başına devam eden bir çocuk nadiren dişini sıkar. Daha sık olarak, bir sonra ne yaptığını tam olarak bilir, onu kendisi seçmiştir ve odada hiçbir şey onu uzaklaştırmıyordur.

Diyelim ki bir çocuk bloklarla bir şey inşa etmek istiyor ve durmadan duruyor. Bitirmekle bırakmak arasındaki fark genellikle daha fazla kararlılık değildir. Birinin sonraki üç parçayı görmesine yardım etmesi, sırayı çocuğun belirlemesine izin vermesi ve alanı düşünebilecek kadar sessiz bırakmasıdır. Bunlardan herhangi birini çıkarın, proje tökezlemeye başlar — karakter zayıflığından değil, düzenekteki eksik bir parçadan.

İşte bu yüzden örüntü tekrar eder. Bir dileği bir sonraki adıma küçültmeyi hiç öğrenmeyen çocuk, projeleri bırakmaya devam edecektir ve her bırakış ona sessizce "bir şeyleri bitirmeyen türden bir insan" olduğunu öğretir. Hissedilen zaman duygusunu hiç geliştirmeyen çocuk, öğleden sonralarını kaybetmeye devam edecek ve tembel olduğu sonucuna varacaktır. Etiket boşluktan sonra gelir ve sonra etiket kendi başına zarar vermeye başlar. Mekanizma, kendini tekrar eden bir karakter kusuru değildir. Eksik bir becerinin kimlik sanılmasıdır — ve bu hata onu kalıcı yapan şeydir.

Hatayı açıkça adlandırmakta fayda var çünkü bir sonra ne yapacağınızı değiştirir. Bir çocuk bir şeyleri bitirmekte kötü olduğuna inanıyorsa, bitmemiş resim için onu azarlamak etiketi doğrular. Onun yerine bitirerek kurtarmak da öyle. Asıl yardımcı olan, bırakılan

projeyi bilgi olarak ele almaktır — sonraki adım çok büyüktü, ya da hedef başkasına aitti, ya da oda düşünemeyecek kadar gürültülüydü. Bu yeniden çerçeveleme yumuşaklık değildir. Doğrudur. Çocuğu değil düzeneği işaret ediyorsunuz ve düzeneğe bakmayı öğrenen bir çocuk, eninde sonunda onu kendi başına düzeltebilecek bir çocuktur.

Bugün atabileceğiniz küçük bir adım

Çocuğunuzun zaten yaptığı, tekrar eden bir görev seçin — yeni bir heves değil, haftanın zaten bir parçası olan bir şey. Ödev, evcil hayvanı beslemek, masayı toplamak, bir şey çalışmak. Bu akşam onlarla beş dakika oturun ve bunu tek bir görünür sonraki adıma dönüştürün. "Daha düzenli ol" değil, "yatmadan önce üç okul kitabını mavi çantaya koy." Bir karta yazın. Kartı görevin gerçekleştiği yere koyun, sizin bulunduğunuz yere değil.

İfade görüldüğünden daha önemlidir. "Tek adım" çocuğun yorgunken bile yapabileceği kadar küçük ve içinde hiçbir karar kalmayacak kadar somut olmalıdır. Kart "proje üzerinde çalış" diyorsa, ona yine bir dilek vermiş olursunuz. "Proje klasörünü aç ve ilk yönergeyi oku" diyorsa, başlangıç onun için zaten yapılmıştır. Onları hırslı yapmaya çalışmıyorsunuz. İlk hamleyi neredeyse sürtünmesiz yapmaya çalışıyorsunuz, çünkü çoğu çöküş ilk hamlede gerçekleşir.

Sonra bunu kısa ve düzenli bir yoklamayla sürdürün — bir performans değerlendirmesi değil. Günde bir kez ya da haftada bir kez tek bir soru sorun: adım gerçekleşti mi, gerçekleşmediyse ne engel oldu? Bu sorunun ikinci yarısı işin bütün meselesidir. Çocuğa engellere kişisel başarısızlıklar olarak değil, adlandırılabilen ve ayarlanabilen şeyler olarak bakmayı öğretir. Zamanla, siz sormadan cevaplamaya başlarlar ve o sessiz içsel soru — ne engel oldu? — öz yönetimin başlangıcıdır.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

İlk tökezleme ölçektir. Yetişkinler adımı çok büyük yapma eğilimindedir, çünkü büyük bir adım daha değerliymiş gibi hissettirir. Değildir. Çocuğun gerçekten tamamladığı bir adım, bıraktığı iddialı bir adımdan daha fazlasını inşa eder ve boyut sonra büyüyebilir. Çocuğunuz birkaç hafta boyunca küçük adımı kolayca tamamlıyorsa, bu onu biraz büyütmeniz için bir işarettir — daha önce değil.

İkinci tökezleme sahipliktir. Hedef tamamen size aitse, disiplin ödünç kalır ve siz izlemediğinizde kaybolur. Bu yüzden çocuğun çerçeve içinde gerçek bir seçim yapmasına izin verin: adımların sırası, günün saati, kartın nereye gideceği. Kendinizin daha hızlı verebileceğiniz kararları devretmek verimsiz hissettirebilir ama mesele hız değildir.

Mesele şu ki, çocuğun şekillendirmede payı olduğu bir hedef, sıkıcılaştığında savunacağı bir hedeftir.

Üçüncü tökezleme kötü gündür. Adımın gerçekleşmediği günler olacaktır — hastalık, kötü ruh hali, dağılan bir program. Cazip olan, bunu sistemin başarısız olduğunun kanıtı sayıp sistemi bırakmaktır. Bunun yerine veri olarak ele alın: adım çok mu büyüktü, zaman mı yanlıştı, kart mı görünmezdi? Bir şeyi ayarlayın ve ertesi gün devam edin. Mükemmel bir seriden çok daha önemli olan, bir kaçırıktan sonra geri dönme örüntüsüdür, çünkü çocuğun yetişkinliğe asıl taşıyacağı örüntü budur.

Bunun ne kadar sürdüğüne gelince — dürüst olmak gerekirse, tatmin edici hissettirenden daha uzun. Bir alışkanlığın kendi başına tutunmaya başlamasından önce haftalarca küçük adımlar ve bir çocuğun dürtülme olmadan kendi sonraki adımlarını belirlemeye başlamasından önce aylar. Düz bir çizgi görmeyeceksiniz. Birkaç iyi hafta, sonra yeniden başlangıç gibi görünen bir çöküş, sonra geçen seferkinden daha hızlı gelen bir toparlanma göreceksiniz. O daha hızlı toparlanma ilerlemedir, dışarıdan pek bir şey gibi görünmese bile.

Kısa bir özet

Öz yönetim, bazı çocukların doğuştan sahip olduğu bir kişilik özelliği değildir. Öğrenilebilir üç şeyin zinciridir: başlanabilecek kadar küçük bir hedef, küçük seçimlerle inşa edilen hissedilen bir zaman duygusu ve net sonraki adımlardan, sahiplikten ve çekmek yerine yardım eden bir ortamdan gelen disiplin. Bir çocuk bir şeyi bıraktığında, faydalı soru asla "senin sorunun ne?" değil, "düzenekte ne eksikti?" olur. Tek bir görevle, tek bir görünür adımla, doğru yere konmuş tek bir kartla başlayın. Bozulduğunda bırakmak yerine ayarlayın. Ve çocuğunuzun kendine ne engel olduğunu sormaya başladığı anı gözleyin — beceri tam o anda kök salıyordur.

UYGULAMA

1. Çocuğunuzun zaten haftalık yaptığı bir görev seçin ve onun tek en küçük sonraki adımını bir karta yazın.
2. Kartı görevin gerçekleştiği yere koyun ve çocuğunuzun bir ayrıntıyı seçmesine izin verin — saati, sırayı ya da yeri.
3. Günde bir kez ya da haftada bir kez sorun: gerçekleşti mi, gerçekleşmediyse ne engel oldu? Bir şeyi ayarlayın, sonra yarın devam edin.

Merak ve Öğrenme İsteği

Bu hiç başına geldi mi? Bir çocuğa bugün ne öğrendiğini soruyorsun, aldığı cevap bir omuz silkmek. Ona yeni bir şey göstermeyi teklif ediyorsun — bir bitkinin nasıl büyüdüğünü, bir kilidin nasıl çalıştığını, ayın neden şekil değiştirdiğini — bir an dinliyor, sonra ekrana geri dönüyor. Oysa aynı çocuk, hiç duymadığın bir oyunun kurallarını kırk dakika boyunca anlatabiliyor ya da odadaki hiçbir yetişkinin ona tanıtmadığı bir konu hakkında ayrıntıları sıralayabiliyor. Merak besbelli orada. Sadece istendiğinde ortaya çıkmıyor ve yetişkinlerin bilmeye değer bulduğu şeyler için nadiren ortaya çıkıyor.

Bu durum tanıdık şekillere bürünüyor. Dört yaşında durmadan "neden" diye soran, sonra dokuzuna geldiğinde sanki hiçbir şey sormayı bırakmış görünen çocuk var. Tek bir dar konu hakkında her şeyi okuyan ama yanı başındaki okul ödevine elini sürmeyi reddeden çocuk var. Bir görevi bitirir başlatmaz dakikalar içinde "sıkıldım" diyen ve bir sonraki etkinliği başkasının sunmasını bekleyen çocuk var. Bir de öğrenmekten sessizce keyif alan ama kendini asla meraklı olarak tanımlamayacak çocuk var — öğrenmeyi okula ait bir şey olarak görür, kendine değil. Bunlardan herhangi birini tanıyorsan, aynı şeye farklı açılardan bakıyorsun demektir: canlı olan ama her zaman ondan istenenle bağlantılı olmayan bir öğrenme arzusu.

Sorun genellikle merakı itaatle karıştırdığımızda başlar. Bir çocuğun hevesle öğrendiğini fark ederiz ve hevesi överiz. Bir çocuğun öğrenmeyi reddettiğini fark ederiz ve reddi düzeltmeye çalışırız. Ama merak bir itaat meselesi değildir. O bir motordur ve motorlar dışarıdan gelen baskıyla değil, kendi yakıtlarıyla çalışır. Cevabı gerçekten istediği için soru soran bir çocuk o motorla çalışıyordur. Başını derde sokmamak için çalışma kâğıdını bitiren bir çocuk ise bambaşka bir şeyle çalışıyordur. İki çocuk da bir salı akşamı tıpatıp aynı görünebilir. Ertesi yıl, ne çalışma kâğıdı ne de dert kaldığında, yalnızca biri bir şey öğreniyor olacaktır.

İşte çoğumuzun kaçırdığı kısım. Merak iki şeyle ayakta kalır: bir sorunun gerçekten hoş karşılandığı duygusu ve bir yere götüren cevapların deneyimi. Bir çocuğun soruları yeterince sık sabırsızlıkla karşılanırsa, sormayı bırakır — merak etmeyi bıraktığı için değil, merak etmenin etrafındaki insanlara zahmetli geldiğini öğrendiği için. Bir çocuğun cevapları her zaman sadece doğru ya da yanlış diye yargılanırsa, öğrenmenin bir keşif değil bir sınav olduğunu öğrenir. Tek bir anda dramatik hiçbir şey olmaz. Değişim yavaş ve görünmezdir, ki bu yüzden onu kaçırmak çok kolaydır.

Altındaki mekanizma basittir. Merak, zihnin bildiklerinin sınırına çarptığında hissettiği şeydir — iyi bir cevabın kaşındığı, daha iyi bir sorunun derinleştirdiği küçük, hoş bir kaşıntı. Kendi kendini ödüllendirdiği için tekrarlanır: gerçekten bilmek istediği bir şeyi keşfeden çocuk, notlarla hiç ilgisi olmayan bir para biriminde az önce ödeme almıştır. Zamanla bu ödül, çocuğun dünyası ona yer bıraktığı ölçüde büyüyebilir ya da kuruyabilir. Baskı kaşıntıyı yaratmaz. Talimat da yaratmaz. Yapabileceğimiz şey — gerçekten işe yarayan ve sırada ne olduğunu göreceğimiz şey — ona yer bırakmak ve üstüne basmayı bırakmaktır.

Adımın kendisi neredeyse utanç verecek kadar küçük: bir soruyu bir soruyla cevapla. Her soruyu değil, alaycı bir şekilde de değil — günde sadece bir kez, bir çocuk sana bir şey sorduğunda, bilgiyi vermek yerine "Bilmiyorum. Nasıl öğrenebiliriz?" gibi bir şey söyle. Sonra gerçekten öğren, birlikte, iki dakika. Diyelim ki çocuğun gün batımında gökyüzünün neden kırmızıya döndüğünü sordu. "Işık o açıda farklı kırılır" deyip işi bitirebilirsin. Ya da "Bunu ben de hiç gerçekten anlamamıştım — hadi bakalım" diyebilirsin. İkinci versiyon sana iki dakikaya mal olur ve birincinin öğretemeyeceği bir şeyi öğretir: bilmemenin normal ve üstesinden gelinebilir bir durum olduğunu, bir başarısızlık olmadığını.

İşin özü, ciddi olman gerektiği. Eğer "nasıl öğrenebiliriz?" bir sınav gibi sunulursa, çocuklar bunu anında sezer ve kapanır. Aradığın ton, senin de merak ettiğin bir şeyi soran bir arkadaşına kullanacağın tondur. Ve bir yerde bitmesi gerekir — kaba bir cevapla, bir tahminle, bir "hı, ilginç" ile. Hiç beslenmeyen merak merak olmaktan çıkar ve hayal kırıklığına dönüşür. O yüzden kısa da olsa takip et. Bak, bilebilecek birine sor, dene ve gör. Cevabın eksiksiz olması gerekmez. Var olması gerekir.

Devam ettirmek çoğunlukla yoğunlukla değil sıklıkla ilgilidir. Günde bir soru yeter de artar. Evini bir seminere çevirmeye çalışmıyorsun; soruların yetişkinlerle temas edince hayatta kaldığı bir yer haline getirmeye çalışıyorsun. Faydalı bir alışkanlık, henüz kimsenin cevaplamadığı sorulardan oluşan küçük bir liste tutmaktır — buzdolabında, bir defterde, telefonunda. "Neden esneriz?" "Bir anahtar doğru anahtar olduğunu nasıl bilir?" "Yağmur yağdığında su nereye gider?" Listeye eklemek başlı başına pratiktir, çünkü bu, bir sorunun cevabı hemen bulunamadı diye bir kenara atılacak değil, saklanmaya değer bir şey olduğunu öğretir.

Zorlaştığı yer

İnsanların ilk tökezlediği yer zamanlamadır. "Nasıl öğrenebiliriz?" diye en olmadık anda sorarsın — arabada, bir yere yetişmene beş dakika kala, telefon görüşmesinin ortasında — ve her şey "şimdi değil"e dönüşür. Bu sorun değil ve olacak da. Çözüm anı zorlamak değil, soruyu yakalayıp park etmektir: "Güzel soru. Bunu bu akşam için listeye koyalım."

Bir soruyu park etmek onu öldürmekle aynı şey değildir, yeter ki gerçekten geri dön. Çocuklar erteleme ile baştan savma arasındaki farkı fark eder ve listeye ancak liste kullanılırsa güvenirlir.

İkinci tökezleme hiçbir şey sormayan çocuktur. Yer açtın, kendi sorularını yüksek sesle sordun ve hâlâ sessizlikle karşılaşıyorsun. Bunu kendin hakkında bir hüküm olarak okuma. Bazı çocuklar sessiz soruculardır — özel olarak merak eder ve asla söylemezler. Bazıları soruların kendilerini alay konusu yaptığını ya da aileyi yavaşlattığını öğrenmiştir. Burada işe yarayan şey sorgulamak değil model olmaktır: kendin yüksek sesle merak et, onların duyabileceği yerde, bir yanıt talep etmeden. "Diş macununa o çizgileri nasıl koyduklarını hiç bilmiyorum." "Şu bina nasıl ayakta kalıyor, merak ediyorum." Yetişkinlerin açıkça emin olmayabileceğini ve bunu söylemenin güvenli olduğunu gösteriyorsun. Bu gösterim işini yavaşça ve çoğunlukla gözden uzakta yapar.

Üçüncü tökezleme can yakanıdır: bir soru sorarsın, çocuk bir cevap verir ve cevap yanlıştır. İçgüdü hemen düzeltmektir. Bunun yerine bir an beklemeyi dene. "Bu da bir bakış açısı — bunu söylemene ne sebep oldu?" Çoğu zaman çocuğun fark ettiği bir şeyden akıl yürüttüğünü ve akıl yürütmenin olgudan daha ilginç olduğunu görürsün. Olguyu düzeltmek kolaydır ve bir dakika sonra yapılabilir. Çocuğun düşüncesinin istenmediği hissini düzeltmek çok daha zordur.

Ne kadar süreceğine gelince — istediğinden uzun ve görmesi zor bir şekilde. Gelecek hafta bir değişiklik fark etmeyeceksin. Bir iki ay istikrarlı, zorlanmamış pratikten sonra fark edebileceğin şey küçük bir kayma: bir zamanlar yutulacak olan bir soru, bunun yerine soruluyor. Eskiden "sıkıldım" diyen bir çocuk "merak ediyorum" demeye başlıyor. Bunlar minik sinyaller ve gelip gidiyorlar. Onları notlamaya kalkma. Mesele hiçbir zaman görünürde meraklı bir çocuk üretmek değildi; meraklı bir çocuğun sessizleşmesinin sebebi olmayı bırakmaktı.

Kısacası

Merak kendi yakıtıyla çalışır ve bizim işimiz çoğunlukla ikmali kesmeyi bırakmaktır. Bir soruyu bir soruyla cevapla, kimsenin ulaşamadığı sorulardan bir liste tut ve çocukların bir şeyleri bilmediğini ve bilmemekten keyif aldığını görsünler. Zamanlama kötüyse soruları park et, ama onlara geri dön. Yanlış bir cevabı, arkasındaki düşüncüyü duymadan düzeltme. Ve ona zaman tanı — günler değil, aylar — çünkü koruduğun şey, bir grafiğin gösterebileceği her şeyden daha sessiz ve daha yavaş.

UYGULAMA

1. Bugün çocuğun olgusal bir soru sorduğunda, "Bilmiyorum — nasıl öğrenebiliriz?" diye cevapla ve iki dakika birlikte öğren.
2. Herkesin görebileceği bir yerde bir soru listesi başlat ve bugün ona cevaplanmamış bir soru ekle.
3. Çocuğunun önünde bir kez yüksek sesle merak et, ondan yanıt vermesini istemeden.
4. Bir dahaki sefere bir cevap yanlış olduğunda, hiçbir şeyi düzeltmeden önce "bunu söylemene ne sebep oldu?" diye sor.

Hatalardan Öğrenme Kültürü

Çocuğunuzun en son ne zaman bir hata yaptığını ve sizin bunu gördüğünüzü düşünün. Belki masadan düşen bir bardaktı, yanlış cevaplarla dolu bir ödev sayfasıydı ya da istediği gibi olmayan bir çizimdi. O anda ne yaptınız? Kelimelerinizden önce yüzünüz ne söyledi?

O an gün boyunca küçük şekillerde tekrar tekrar yaşanır. Bir çocuk bir kelimeyi yanlış seslendirir ve tekrar denemeden önce sizin ifadenizi kontrol etmek için yukarı bakar. Bir çocuk bir kutu oyununu kaybeder ve taşları iter, oyun fikrinden aniden vazgeçer. Bir çocuk eve düşük bir notla gelir ve siz bir şey sormadan önce o dersin zaten aptalca olduğunu ilan eder. Bunu, bir şeyde zaten iyi olmadıkça yeni bir şeye başlamayan bir çocukta ya da bir sayfayı o kadar çok silen bir çocukta da fark edebilirsiniz ki kâğıt yırtılır. Bunu kendinizde de fark edebilirsiniz — ne kadar hızlı düzeltmeye, doğrulamaya veya teselli etmeye geçtiğinizde. Bunların hiçbiri büyük felaketler sayılmaz. Tam da bu yüzden önemliler. Bunlar, bir çocuğun hataların ne anlama geldiğini ve hata yapan birine ne olduğunu sessizce öğrendiği sıradan anlar.

Tepkinin genellikle düşünmeden önce geldiğine dikkat edin. Çocuk durup hata hakkında akıl yürütmez; önce beden tepki verir. Utanç, yanan bir yüz ve yok olma isteği olarak ortaya çıkar. Korku, ani bir deneme isteksizliği olarak ortaya çıkar. Savunmacılık, "bu adil değil" ya da "öğretmen yanlış anlattı" olarak ortaya çıkar. Bu tepkiler hızlıdır çünkü aslında bardak ya da ödevle ilgili değildir. Aidiyetle ilgilidir. Bir çocuk, çoğunlukla kelimeler olmadan, bir şeyi yanlış yaptığında sizin gözünüzde hâlâ iyi olup olmadığını çözmeye çalışır. Cevap belirsiz geliyorsa, daha güvenli hamle hiç yanlış yapmamaktır.

Aslında Altta Ne Oluyor

İşte basit hali: beyin bir tahmin makinesidir ve en hızlı bir tahmin başarısız olduğunda öğrenir. Çocuğunuz bir sonuç bekler ve başka bir sonuç alırsa, bu uyumsuzluk güncellenmesi gereken bir şey olduğunun sinyalidir. Gündelik deyişle, hata öğrenmenin zıttı değildir. Öğrenmenin mümkün hale geldiği andır. Hiçbir şeyi yanlış yapmayan bir çocuk çoğunlukla zaten bildiği şeyleri pratik ediyordur.

Ama birinci sistemin yanında ikinci bir sistem çalışır ve işi zorlaştıran da odur. Beyin, yanlış olmayı aynı zamanda sosyal bir risk olarak ele alır. Bir çocuk için başkalarının önünde hata yapmak gerçekten güvensiz hissettirebilir, çünkü insanlık tarihinin büyük bölümünde gruptan dışlanmak tehlikeliydi. Yani çocuk sessiz bir çatışmayla karşı karşıyadır: hatalardan öğrenen parçası devreye girmek ister, güvende kalmak isteyen

parçası geri çekilmek ister. Hangi tarafın kazanacağı büyük ölçüde sonra ne olduğuyla, özellikle de geçen sefer ne olduğuyla şekillenir.

Desenin tekrarlanması nereden budur. Bir hata her seferinde sinirle, ağır bir iç çekişle ya da hızlı bir düzeltmeyle karşılandığında, çocuğun beyni basit bir ders kaydeder: hatalar rahatsızlığa yol açar, o halde onlardan kaçın. Bir hata her seferinde sakin bir merakla karşılandığında, farklı bir ders kaydedilir: hatalar atlatılabilir ve hatta faydalıdır. İki ders de tek bir konuşmada öğretilmez. Yavaşça, yüzlerce küçük tepkiden inşa edilir — çoğunu muhtemelen fark bile etmediğiniz tepkilerden. Dürüst olan kısım bu. Çocuğunuzun başarısızlıkla ilişkisini tek bir büyük konuşmayla belirlemiyorsunuz. Onu azar azar, çoğunlukla kazara şekillendiriyorsunuz.

Korkunun ilk nerede yerleştiğini görmek de yardımcı olur. Çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerin kendi hatalarıyla nasıl baş ettiklerini izler. Yanlış bir dönüşten sonra kendi kendinize homurdanırsanız, eşinizden bir hatayı saklarsanız ya da bir şey için görünür bir utançla özür dilerseniz, çocuğunuz not alıyordur. Yanlış olmanın normal bir insanlık hali mi yoksa saklanması gereken bir şey mi olduğunu öğreniyordur. Hatalar hakkında söyledikleriniz, kendi bir hata yaptığınızda — tam onların gözü önünde — yaptıklarınızdan çok daha az önemlidir.

Bir hata hâlâ tazeyken söyleyeceğiniz şey, planlayabileceğiniz herhangi bir dersten daha fazla iş yapar. İyi haber şu ki adımın kendisi küçük. Diyelim ki çocuğunuz akşam yemeğinde bir şey döktü. Otomatik "Dikkat et!" ya da iç çekiş yerine sakince "Tamam — burada plan ne?" dersiniz. Sonra beklersiniz. Beklemek kelimelerden daha önemlidir. Anı onlardan almak yerine onlara geri verir ve dökülen şeyi küçük bir felaket değil, sıradan bir şey olarak ele alır. Süt döküldüğü için sevinçliymiş gibi yapmıyorsunuz. Sadece yüzünüzle ve sesinizle yanlış olmanın tehlikeli olmadığını gösteriyorsunuz.

Aynı hamleyi ödevde, eğrilmiş bir çizimde, az önce kaybettikleri bir oyunda da kullanabilirsiniz. "O ders aptal" dediklerinde duyguyla tartışmazsınız. Şöyle yanıtlayabilirsiniz: "Kulağa sinir bozucu geliyor. Seni takıldığın kısım neresi?" Hepsi bu. Henüz hiçbir şeyi düzeltmiyorsunuz ve bu bilinçli bir tercih. Çok hızlı düzeltmek, çocuğa kendi hatalarıyla baş edemeyeceğini, birinin her zaman gelip onları devralacağını öğretir. Bunun yerine gerçek bir soru sormak, kendi başına düşünmesi için bir şans verir. Bazen "Bilmiyorum" derler ve bu cevap sorun değildir.

Bunu kalıcı hale getirmek için günde bir anı pratik etmek üzere seçin. Her hata değil, gün boyu değil — bu yorucu ve imkânsız olurdu. Düşük riskli bir tane seçin, her seferinde aynı türden: yemekler, oyunlar, dağınıklıklar. O bir tanesi doğal hissettikten sonra alışkanlık yavaşça daha zor anlara yayılır. Ayrıca günün sonunda kendi yaptığınız bir hatayı ve ondan

ne çıkardığınızı yüksek sesle söyleyebilirsiniz. Küçük ve gerçek tutun: eve dönerken yanlış dönüş, yanlış yaptığınız tarif, çok hızlı gönderdiğiniz e-posta. Bunu bir konuşmaya dönüştürmenize gerek yok. Sakin bir tavırla söylenmiş tek bir dürüst cümle, bir saatlik açıklamadan daha fazlasını öğretir.

İnsanların Genellikle Tökezlediği Yer

En yaygın tökezleme tepki hızıdır. Eski tepkinin siz karar vermeden önce ateşlendiğini fark edeceksiniz — keskin nefes, hızlı bir "Ben sana demiştim." Bu ikiyüzlülük değil. Bu alışkanlık ve alışkanlık niyetten hızlıdır. Yardımcı olan şey kendini suçlamak değil onarmaktır. Kendinizi sert davranırken yakalarsanız, açıkça söyleyin: "Buna sinirlendim ve sinirlenmemeliydim. Hatalar olur. Hadi çözelim." Bunu yüksek sesle söyleyebilen bir ebeveyn, tüm bölümün hakkında olduğu dersi tam olarak öğretiyordur. Kimse sizden her seferinde sakın olmanızı beklemiyor. İzledikleri şey, sizinki de dahil bir hatanın dünyanın sonu gelmeden kabul edilip edilemeyeceği.

Bir başka tökezleme aşırı düzeltmedir. Bazı ebeveynler, tepkilerinin ne kadar korku yarattığını gördükten sonra diğer uç noktaya savrulur: her hatayı övmek, her şeye parlak bir sesle "bir öğrenme fırsatı" demek, sonuçlar hakkında hiç konuşmamak. Çocuklar bunu uzaktan kokusundan anlar ve onlara faydası olmaz. Dökülen bir içeceğin hâlâ silinmesi gerekir; geç kalan bir ödevin hâlâ bir öğretmene açıklanması gerekir. Amaç hataların harika olduğunu varsaymak değil. Amaç hatayı kişiden ayrı tutmaktır. Hata çözülecek bir sorundur. Çocuğun ne olduğunun kanıtı değildir.

Üçüncü tökezleme, bir çocuğun korkusunun yıllar boyunca birikmesi durumunda gelir. Eğer zaten denemeyi reddediyorlarsa ya da en küçük hatada dağılıyorlarsa, yavaş bir tırmanış bekleyin. Herhangi bir değişiklik görmeniz haftalar alabilir. Bu normaldir. Çocuk yeni tepkinin gerçek ve kalıcı mı yoksa geçecek iyi bir ruh hali mi olduğunu test ediyordur. Sabit ve sıradan tutun, eski ders yavaşça zayıflar.

Gerçekçi olmak gerekirse, bu değişim günler değil aylar alır. Bir hafta sonu gibi değil, bir mevsim gibi düşünün. Genellikle fark edeceğiniz ilk değişiklik çocukta değil — bir an sonra gelmeye başlayan kendi tepkilerinizde olur. Sonra küçük kaymalar gelir: dürtülmeden ikinci kez deneyen bir çocuk ya da bir hatayı savunmacı bir sesle değil düz bir sesle kabul eden bir çocuk. O küçük anlar gerçek ölçüdür. Ve kötü bir hafta geçirip eski tepkiler geri gelirse, bu tüm projenin başarısızlığı değildir. Sadece sizin üzerinde pratik yapacağınız bir sonraki hatadır.

Kısa Bir Özet

Hataları faydalı görmeyi öğrenmek bir kez öğretilen bir ders değildir. Küçük, tekrarlanan tepkilerle inşa ettiğiniz bir kültürdür — dökülen bardağı, yanlış cevabı, kaybedilen oyunu nasıl karşıladığınızda. Beyin zaten hatalardan öğrenmek üzere kurulmuştur; engelleyen şey yanlış olmanın etrafındaki sosyal tehlike hissidir. Bu his, çocuğunuzun gördüğü tepkilerle, özellikle sizinkilerle ve özellikle kendiniz bir hata yaptığınızda şekillenir. Adımlar ölçülüdür: düzeltmek yerine gerçek bir soru sorun, cevabı bekleyin, tökezlediğinizde onarın ve hatayı kişiden ayrı tutun. Hiçbiri anında sonuç üretmez ve hiçbirinin buna ihtiyacı yoktur. Yanlış olmanın atlatılabilir olduğunu öğrenen bir çocuk yeni şeyler denemeye devam eder ve denemeye devam etme isteği, herhangi bir tek doğru cevaptan daha değerlidir.

UYGULAMA

1. Bir dahaki sefere çocuğunuz küçük bir hata yaptığında durun ve düzeltmek yerine "Burada plan ne?" diye sorun. Yüzünüzü ve sesinizi sakın tutun.
2. Günde bir kez, kendi yaptığınız bir hatayı ve ondan ne öğrendiğinizi söyleyin — tek bir dürüst cümle yeterli.
3. Haftanın sonunda, çocuğunuzun bir hataya nasıl tepki verdiğinde küçük bir değişiklik fark edin ve bunu kendinize adlandırın.
4. Sert tepki vererseniz, basit bir "Bu benim hatam" ile yüksek sesle onarın — sonra devam edin.

Bugünden Yarına: Küçük Adımlarla Başlamak

Bölümleri okudunuz. Yaratıcılık, esneklik, dayanıklılık, dijital okuryazarlık, öz yönetim hakkındaki fikirlere başınızı sallayarak eşlik ettiniz. Belki birkaç satırın altını bile çizdiniz. Ve şimdi zihninizin bir köşesinde sessiz bir soru oturuyor, belki yüksek sesle söylemeyeceğiniz bir soru: ben aslında nereden başlıyorum?

Bu, neredeyse her ebeveynin er ya da geç vardığı soru. Büyük resim yeterince net — gelecek belirsiz, beceriler ezberlenmiş bilgilerden daha önemli, karakter önemli — ama bu resim size bir salı öğleden sonrası, önünüzde ödev, akşam yemeği ve başka her şeyi yapmayı tercih edecek bir çocuk varken ne yapacağınızı söylemiyor. Böylece soru daha küçük, daha keskin sorulara dönüşüyor. Çocuğumu kodlama kursuna mı yazdırayım? Ekranları mı azaltsam? Akşam yemeğinde daha derin sohbetler mi etmeliyim? Bir plana, bir programa, bir sisteme ihtiyacımız var mı? Ve hepsinin altında: çoktan geç kaldım mı?

"Bir şey yapmalıyız" hissinin birçok şekli

Bu duygu iki kez aynı şekilde ortaya çıkmaz. Bir evde kurs seçenekleriyle dolu bir arama çubuğu ve hangisinin doğru olduğuna dair hafif bir panik olarak görünür. Bir başkasında uzun bir günün sonunda suçluluk olarak — birlikte okumayı amaçladığınız, daha iyi sorular sormayı amaçladığınız, kanep eye yığılmaktan başka bir şey yapmayı amaçladığınız hissi. Bir başka evde ise hedefte anlaşılan ama yöntemde anlaşılamayan iki ebeveyn arasındaki gerilim olarak görünür; biri yapıyı savunurken diğeri baskıdan endişelenir. Bazen yüzeyde hiçbir şey gibi görünmez, sadece yeterince yapmadığınıza, diğer ailelerin bir şekilde sizin bilmediğiniz bir şeyi bildiğine dair düşük bir endişe uğultusu.

Bütün bu şekillerin ortak noktası, büyük ve soyut bir endişeyi tek bir doğru hamle talebine dönüştürmeleridir. Zihin tek doğru kursu, tek doğru kuralı, tek doğru sohbeti ister. Ve böyle tek bir hamle olmadığı için arayış hiç tam olarak bitmez. Bir şey denersiniz, hızlıca görünür sonuç vermez ve şüphe geri sız ar. Çaba dışarı akmaya devam eder ama dağınıktır — biraz bundan, biraz şundan — ve dağınık çabayı sürdürmek de görmek de zordur.

Altta yatan gerçek

İşte dürüst mekanizma: bu kitabın bahsettiği beceriler öğretilip işaretlenen dersler değildir. Onlar alışkanlıklardır ve alışkanlıklar bir ailede de bir insanda olduğu gibi inşa edilir — tekrarlar, kötü bir haftayı atlatacak kadar küçük bir ölçekte. Büyük planın bunaltıcı hissettirmesinin nedeni bağlılığınızın eksik olması değil. Tek hamlede kalıcı bir değişiklik

yapmaya çalışıyor olmanızdır ve kalıcı değişiklikler nadiren böyle gerçekleşir. Aile rutinlerinde ani bir elden geçirme genellikle arkasındaki coşku kadar sürer.

Bir ikinci katman daha var. "Dayanıklılık" ya da "yaratıcılık" gibi soyut bir hedefi amaçladığımızda onu göremeyiz, dolayısıyla ilerleme kaydedip kaydetmediğimizi anlayamayız ve ilerlemeyi göremediğimizde cesaretimizi kaybederiz. Hedef havada asılı kalır, ulaşılmaz ve sessizce cesaret kırıcıdır. Çıkış yolu daha büyük bir plan değil. Daha küçük bir plan — o kadar küçük ki neredeyse sıkıcı, o kadar belirli ki herhangi bir gün olup olmadığını söyleyebileceğiniz kadar. Bir endişeyi alışkanlığa, alışkanlığı da çocuğun eninde sonunda siz olmadan taşıyacağı bir şeye dönüştüren budur. Küçük adımlar gerçek şeyin sulandırılmış hali değildir. Kalıcı olan tek hali onlardır.

Bugün atabileceğiniz bir adım

Bir sohbet seçin. Adımın tamamı bu. Bu gece, en geç yarın, çocuğunuza doğru cevabı olmayan bir soru sorun — "Okul nasıldı?" değil, "Gününde bir şeyi değiştirebilseydin ne olurdu?" ya da "Bugün fark ettiğin ve benim ilginç bulacağımı düşündüğün bir şey var mı?" gibi bir şey. Sonra dinleyin. Düzeltmeyin, bir derse doğru yönlendirmeyin, sizden istenmedikçe tavsiyeyle devam etmeyin. Sadece sohbette doğal hissettirenden daha uzun kalın.

Kulağa önemli olmak için neredeyse fazla küçük geliyor ve asıl mesele tam da bu. Burada inşa ettiğiniz şey derin bir ebeveynlik anı değil; bir oluk. Sıradan akşamların gerçek sohbet barındırdığını öğrenen bir çocuk, büyüdükçe size bir şeyler getirmeye devam edecek bir çocuktur — sorular, problemler, yarım kalmış fikirler. Bu açıklık, bu kitaptaki her şeyin içinde büyüdüğü topraktır. Sizinle konuşmayı bırakmış bir çocuğa eleştirel düşünmeyi ya da dayanıklılığı öğretemezsiniz.

Devam ettirmek için onu her gün zaten olan bir şeye bağlayın. Akşam yemeği, okula yürüyüş, yatmadan önceki son on dakika — birini seçin ve onu yuva yapın. Yeni bir etkinlik planlamayın; var olan birini sahiplenin. Ve çıtayı düşük tutun: bir iyi soru, gerçek dikkat, bitti. Bir gece kaçırsanız hiçbir şeyi bozmadınız. Alışkanlık düzende yaşar, kusursuz bir seride değil. Birkaç hafta sonra soru sormayı devredebilirsiniz — bırakın çocuğunuz size bir şey sorsun ve dürüstçe cevaplayın. Bu tersine dönüş herhangi bir alıştırmadan daha fazlasını öğretir, çünkü onlara sohbetin kendilerinin başlatabileceği bir şey olduğunu gösterir, sadece başlarına gelen bir şey değil.

İnsanların genellikle tökezlediği yer

İşlerin dağıldığı ilk yer ölçek sürünmesidir. Bir sohbetle başlarsınız ve bir hafta içinde bir aile okuma saati, bir ekran süresi sözleşmesi ve bir hafta sonu projesi eklemiş olursunuz. Verimli hissettirir ve çöker. Çözüm sıkıcı ama gerçek: ekleme yaptığınızı fark ettiğinizde durun ve asıl adımın hâlâ güvenilir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini sorun. Gerçekleşmiyorsa daha fazlası için yeriniz yok. Yoğun bir ayı atlatan bir alışkanlık, her seferinde iki hafta süren beş alışkanlığı yener.

İkinci tökezleme görünmez ilerlemedir. Sohbetin yavan olduğu, çocuğunuzun omuz silktiği, neden zahmet ettiğinizi merak ettiğiniz akşamlar olacak. Bu normaldir ve başarısızlığın kanıtı değildir. Bir ailede alışkanlıklar böyledir — uzun süre hiçbir şey görünmez, sonra birden çocuğunuzun oluğun orada olduğunu gösteren bir şey söylediği bir an gelir. Diyelim ki üç hafta yavan akşam yemeğinden sonra çocuğunuz aniden okuldan bir problem açtı ve ne düşündüğünüzü sordu. O an şans değildi; onu mümkün kılan üç yavan haftaydı. Alışkanlığı etkileyici olup olmadığına göre değil, gerçekleşip gerçekleşmediğine göre değerlendirin.

Üçüncü tökezleme bir aksaklığı son olarak görmektir. Bir hafta atlarsınız — seyahat, hastalık, işte bir teslim tarihi. Bunun tüm meselenin aileniz için işe yaramadığı sonucuna varma cazibesi gelir. Gelmeyin. Sadece asıl boyutta yeniden başlayın ve yeniden başlamanın başlangıçtan daha kolay hissettirmesini bekleyin. Değişimin ne kadar sürdüğüne gelince: günlerle değil, aylarla düşünün. Doğal hissettiren bir sohbet alışkanlığı genellikle iki aylık düzensiz pratik gerektirir. Bu yavaş değil — gerçek değişikliğin içeriden görünüşü budur.

Kapanış sözü

Mükemmel plana, doğru kursa ya da her şeyi çözmüş bir aileye ihtiyacınız yok. Bir küçük şeye ihtiyacınız var, karar olmaktan çıkacak kadar sık yapılan bir şeye. Bu kitabın işaret ettiği gelecek — belirsiz, hızla değişen, kimsenin henüz çözmediği problemlerle dolu — mükemmel şekilde hazırlanmış çocuklarla karşılaşmayacak. Sıradan mutfaklarda ve sıradan yürüyüşlerde soruların hoş karşılandığını, hataların atlatılabilir olduğunu ve öğrenmenin yapmaya devam ettiğiniz bir şey olduğunu öğrenen çocuklarla karşılaşacak. Bu bir sohbetle başlar. Bu gece yapabilirsiniz.

UYGULAMA

1. Bu gece çocuğunuza doğru cevabı olmayan bir açık uçlu soru sorun ve düzeltmeden ya da tavsiye vermeden dinleyin.
2. Sohbeti zaten var olan bir rutine bağlayın — akşam yemeği, okul yürüyüşü ya da yatma vakti — ve on dakikayla sınırlı tutun.
3. Önümüzdeki iki hafta boyunca yeni hiçbir şey eklemeyin; sadece asıl adımın hâlâ gerçekleşip gerçekleşmediğine dikkat edin.
4. Bir dönem kaçırırsanız aynı küçük boyutta yeniden başlayın ve ilerlemeyi günlerle değil, aylarla sayın.

Daha derine inmek isteyenlere

- Allan Pease, *Why Men Want Sex and Women Need Love*, 2003 · ISBN 9780307591593
- Brian Male, *The primary curriculum design handbook*, 2012 · ISBN 9781280123818
- Chuck Stecker, *Men of honor, women of virtue*, 2006 · ISBN 9781600064586
- Helen Langton, *Cardiothoracic care for children and young people*, 2009 · ISBN 9780470748527
- Henry Jenkins, *Confronting the challenges of participatory culture*, 2009 · ISBN 9780262259767
- Lauren Tarshis, *I Survived*, 2016 · ISBN 9780545658522

— Son —